

SLEZSKÁ UNIVERZITA V OPAVĚ
Filozoficko-přírodovědecká fakulta v Opavě
Institut tvůrčí fotografie

Kamila Rokicka

**SOUČASNÝ TRH
S FOTOGRAFICKÝMI
KNIHAMI VYDANÝMI
VLASTNÍM NÁKLADEM
V POLSKU**

Bakalařská práce

Opava 2013

SLEZSKÁ UNIVERZITA V OPAVĚ
Filozoficko-přírodovědecká fakulta v Opavě
Institut tvůrčí fotografie

Kamila Rokicka

**SOUČASNÝ TRH
S FOTOGRAFICKÝMI
KNIHAMI VYDANÝMI
VLASTNÍM NÁKLADEM
V POLSKU**

MODERN PHOTO SELF-PUBLISHING MARKET IN POLAND

Bakalařská práce

Obor: Tvůrčí fotografie
Vedoucí práce: Mgr. BcA. Rafał Milach
Oponent: Mgr. Jiří Siostrzonek, Ph.D.

Opava 2013

Abstrakt

Ve své diplomové práci jsem se věnovala současné situaci na polském trhu s knihami věnovanými fotografii, které byly vydány ve vlastním nákladu. Pokusila jsem se nastínit jaké místo na vydavatelském trhu si tyto publikace našly a jaké je doprovázely události. Zamyslela jsem se také nad dalšími etapami vzniku autorských knih a zkonfrontovala je s tvůrčím procesem autorů. Ověřila jsem, jak jsou tyto knihy vnímány jako médium. Tato práce by mohla být průvodcem tvůrčími a vydavatelskými procesy, které souvisejí s problematikou nezávislého tisku v Polsku.

Klíčová slova: fotografie, samonáklad, autorská kniha, fotografická kniha, publikace, tisk, tvůrčí proces, vydavatelský trh, knižní trh, crowdfunding

Abstract

In my thesis I have focused on the current situation of the Polish photo self-publishing market. I have tried to outline how does the publishing system work and what kind of events go on around it. I have also examined particular steps of production author's book and the creative process in general. What's more I have checked how does the book work as form of artistic expression. My master work is a kind of report of those who have faced the challenge of self-publishing and I had a chance to talk with. It is kind of a guide through authoring and publishing processes related to the issue of the independent press in Poland.

Key words: photography, self-publishing, authors book, photography book, publishing, print, creative process, publishing market, crowdfunding

Slezská univerzita v Opavě
Faculty of Philosophy and Science in Opava
Akademický rok: 2012/2013

Studijní program: Film, Television and Photographic Art and New Media
Forma: Combined
Obor/komb.: Tvůrčí fotografie (TF)

Podklad pro zadání BAKALÁŘSKÉ práce studenta

PŘEDKLÁDÁ:	ADRESA	OSOBNÍ ČÍSLO
ROKICKA Kamila	Moniuszki 11, Warszawa	F082135

TÉMA ČESKY:

Současný trh s fotografickými knihami vydanými vlastním nákladem v Polsku

NÁZEV ANGLICKY:

Modern photo self-publishing market in Poland

VEDOUcí PRÁCE:

Mgr. BcA. Rafał MILACH - ITF

ZÁSADY PRO VYPRACOVÁNÍ:

Ve své diplomové práci se budu věnovat současné situaci na polském trhu s knihami věnovanými fotografií, které byly vydány ve vlastním nákladu. Pokusím se nastínit jaké místo na vydavatelském trhu si tyto publikace našly a jaké je doprovázely události. Zamyslím se také nad dalšími etapami vzniku autorských knih a zkonfrontuji je s tvůrčím procesem autorů. Ověřím také, jak jsou tyto knihy vnímány jako médium. Tato práce bude průvodcem tvůrčími a vydavatelskými procesy, které souvisejí s problematikou nezávislého tisku.

SEZNAM DOPORUČENÉ LITERATURY:

"O fotografii" Susan Sontag, překlad: Sławomir Magala, 2. vydání, vyd. Karakter 2009, ISBN: 978-83-927366-5-3

"How to Make a Photobook" Jörg M. Colberg 13.03.2012 (<http://jmcolberg.com/?22.4.2013>)

"Publish Your Photography Book", Darius D. Himes, Mary Virginia Swanson, vyd. Princeton Architectural Pr 2011, ISBN - 10: 1568988834

"Krzysztof Kieślowski, O sobie", zprc. Danuta Stok, vyd. Znak, Krakov 1998 ISBN: 83-7006-439-6

Podpis studenta: .....

Datum: .....

Podpis vedoucího práce: .....

Datum: .....

Podpis vedoucího katedry: .....

Datum: .....

Poděkování náleží

Mgr. BcA. Rafałovi Milachovi za jeho neocenitelnou pomoc při psaní této práce, otevřenost a podporu.

Milanu Biegońovi za trpělivou práci s jejím překladem.

Velmi také děkuji Prof. PhDr. Vladimíru Birgusovi za otevřenost, upřímnost, pochopení, a také za inspiraci, kterou pro mne byly jeho přednášky.

Všem pedagogům Institutu tvůrčí fotografie, kamarádům a kamarádkám, které jsem zde našla, za jejich pomoc a inspiraci.

Paní Ivance Mikolášové za laskavou pomoc a podporu.

Speciálně bych chtěla poděkovat lidem, kteří se se mnou podělili o své zkušenosti, vášně a znalosti z oboru self-publishingu v Polsku i ve světě. Jsou to: Rafał Milach, Honza Zamojski, Piotr Bekas, Ania Nałęcka, Monika Kotecka, Magdalena Skrzeczkowska, Katarzyna Sagatowska, Anna Orłowska, Karolina Zajączkowska, Monika Krzesiak, Krzysztof Kowalski, Zuzanna M. Koszuta, Janek Zamojski, Witek Orski, Karolina Sulej, Łukasz Rusznica, Kuba Śwircz, Bartek Lurka, Maga Sokalska.

Prohlašuji, že jsem práci vykonala samostatně a použila pouze citované zdroje.

Souhlasím se zveřejněním práce formou zařazení do Univerzitní knihovny Slezské univerzity v Opavě a knihovny Uměleckoprůmyslového muzea v Praze a na internetových stránkách Institutu tvůrčí fotografie.

Kamila Rokicka

V Opavě, 17. června 2013.

Obsah

1. Vstupné - fotografický self-publishing.....	8
1.1. Začala revoluce.....	8
1.2. Rádi se dotýkáme.....	9
1.3. Autor může.....	11
1.4. Jedna za druhou.....	16
1.5. Osvojení si publika.....	17
1.6. Potřeba vlastnit.....	21
1.7. Proti braku.....	22
1.8. Kniha nebo výstava.....	27
2. Reportáž z cest.....	29
2.1. Být superhrdinou.....	29
3. Čas.....	32
4. Koncept.....	33
4.1. Skládat nebo rozházet.....	34
5. Inspirace.....	36
5.1. Jednoduchý příběh.....	36
5.2. Paralelní děj.....	37
5.3. Retrospektiva.....	38
5.4. Řešení záhad.....	40
5.5. Hledat a odhazovat.....	43
6. Editace – úprava.....	44
6.1. Zapnout a vypnout.....	44
6.2. Žít s ní.....	46
6.3. Identifikace.....	47
6.4. Co z toho máme.....	48
7. Projekt.....	50
7.1. Minimalismus a maximalismus.....	51
7.2. Správná cesta.....	53
7.3. Důležité a důležitější.....	54
8. Maketa.....	56
9. Tisk.....	57
10. Prodej propagace.....	59
10.1. Něco za něco.....	59
11. Vyrábění pro výrobu.....	62
12. Závěr.....	66
Použitá literatura	68
Jmenný rejstřík	71

*Mnoho desítek let byly knihy nejdůležitějším způsobem aranžování
a většinou také miniaturizace snímků,
zaručovaly jim dlouhověkost, snadné rozšíření, ba dokonce nesmrtelnost
– fotografie jsou křehké předměty, je snadné je poškrábat nebo ztratit.*

Susan Sontag¹, *O fotografii*²

Každý fotograf by chtěl vydat vlastní knihu

Pro knihu je charakteristická nevratnost. Jakmile je již jednou vytvořená, zachovává neustále pro sebe vymyšlenou formu. A kromě změn způsobených zubem času se její obsah už nikdy nemění. Je věrohodnou sdělovací formou, vyžaduje od autora svědomitost, pečlivost a odpovědnost.

Fotografický self-publishing, neboli vydání knih vlastním nákladem a jejich publikace bez účasti nakladatelství, je fenoménem, který se v posledních letech proměnil a rozšířil do obrovských rozměrů. Tento jev nebyl dosud podroben žádné širší analýze, a pokud ano, pak především ze sociologických nebo společenských hledisek. Novinové články nebo recenze výstav prezentující knížky vydané vlastním nákladem upozorňují na samotnou existenci tohoto jevu. Jen zřídka se věnují konkrétním publikacím a neprověřují, jak kniha vzniká a jak ovlivňuje umělecké podvědomí autorů, kteří si tuto formu exprese vybrali.

| **Začala revoluce**

S rozvojem technologií tisku a bezpečných internetových platebních systémů se otevřely umělcům nové možnosti. Současný trend samonákladu přišel do Polska ze západu a jeho anglicky znějící název „self-publishing“, který bychom mohli přeložit

---

1 Susan Sontag – jedna z nejvýznamnějších intelektuálek 20. století; spisovatelka a společenská aktivistka

2 *O fotografii* Susan Sontag, 2. vydání; 256 str.; vyd.: Karakter 2009; cit. str. 11

jako „samodzielne publikowanie“ (nezávislý tisk), se v Polsku uplatňuje dokonce lépe než jeho překlad.

Dějiny samonákladu jsou v různých obměnách stejně dlouhé jako dějiny knihy. Ve svých počátcích byla většina z nich vydávána samostatně. Knihy byly psány, tisknuty a prodávány majiteli tiskařských strojů. Tento jev se týkal hlavně uměleckých knih³, přičemž tématem této práce je rozšíření fotografického samonákladu. V Polsku se tento trend vyvíjí patnáct let, a zvláště intenzívně pak v posledních pěti letech. Snížení cen tisku a dobře fungující internetové platební systémy i snazší distribuce usnadnily toto experimentování. Začala revoluce – přehodnocení vnímání tisku jako samotného média.

soutěž Fotografická Publikace Roku 2013

| Rádi se dotýkáme

Knihy se staly pohyblivými výstavami, spojenými objekty s hluboce důkladně promyšlenou konstrukcí a formou. Koncepce knih prošla také kompletní proměnou. Mýtus fotografické knihy, chápané především jako album fotografií, byl zbořen.

---

3 Dějiny samonákladu sahají až na začátek minulého století, vychází z uměleckých a nikoliv fotografických knih

Fotograf Kuba Dąbrowski⁴ se na propagačním setkání své první autorské knihy *Western*⁵ pokusil tento rozdíl definovat: „*Kniha je něco osobního, něco, s čím můžeme být v určité interakci, album pak sugeruje ukončený výběr, uzavřený celek.*“⁶ Tento pokus o definici je však pravdivý jen z poloviny. Kniha totiž existuje jako maximálně uzavřený celek se začátkem i koncem a obrázky spolu s textem a grafikou tvoří její smysl.

ALBA

Weegee z kolekce Hendrika Berinsona, vyd.: Fundacja Sztuk Wizualnych, Národní muzeum v Krakově 2009

Darkrooms Konrad Pustoła, vyd. Wydawnictwo Krytyki Politycznej, Varšava 2010

Album může být druhem knihy, sbírkou samostatně existujících snímků, často dokonce postrádající jakékoli zvláštní významy. -Pokud album obsahuje nějaký text, pak zpravidla vypráví o projektu a není součástí příběhu. V Polsku je albem často označován objekt s reprodukcemi nebo krásnými obrázky, který obdivujeme, ale nevytváříme si k němu hlubší vztah. Honza Zamojski⁷ upozorňuje na fakt, že umělecký projev zabalený do obálky, často experimentující přímo se samotnou formou,

4 Kuba Dąbrowski – jeden z nejoblíbenějších polských fotografů, <http://kubadabrowski.blogspot.com/> (14. 4. 2013)

5 *Western* Kuba Dąbrowski, 32 str.; nákl.: 300 ks. ručně číslovaných; vyd.: Fundacja Sztuk Wizualnych 2010

6 Interview s autorem 22. 5. 2010

7 Honza Zamojski – umělec; laureát mezinárodních soutěží; propagátor samonákladu; zakladatel nezávislého nakladatelství Morava Books; <http://honza-zamojski.tumblr.com/> (22. 5. 2010)

nestandardně rozloženým obrazem a textem, odvážným designérským grafickým zpracováním, je polskému čtenáři takřka cizí. Rafał Milach⁸ však zdůrazňuje, že vztah ke knize si je možné vypěstovat: „*Důležitý je čas, který s ní trávíme, například ověřováním, jak snímky s sebou komunikují, jak se při otáčení dalších stránek odvíjí vyprávění příběhu. Takový klasický, hmatatelný fyzický objekt je pro mě o moc cennější. Kniha v digitální podobě prezentována na tabletu nebo smartphonu takovou fyzičnost ztrácí.*“⁹ Rádi se knih dotýkáme, zjišťujeme, o jaký jde papír, čicháme k vůni tisku, přičemž držíme v ruce reálný objekt, který je svého druhu fetišem.

| Autor může

Kniha přestala být nedosažitelným prostředkem k předání myšlenky, přestala být dostupná pouze zasloužilým velkým umělcům oceňovaným kurátory a sběrateli. Pokud bychom shledali, že je kniha nejlepším prostředkem pro šíření autorské výpovědi, pak bychom po ní měli bez váhání sáhnout. Vlastní náklad je nejjednodušší metodou omezující počet spolupracovníků při výrobě na nezbytné minimum. Nyní je jen na autorově rozhodnutí, jak má od začátku do konce vypadat proces vzniku jeho díla.

Tak to udělal Ryan McGinley¹⁰ v roce 2000 a vlastním nákladem vydal první knihu *The Kids Are Alright*¹¹, jejíž celý náklad rozeslal svým oblíbeným fotografům, nejvýznamnějším kurátorům, galeriím vystavujícím fotografie a magazínům, které čítával. Je to jedna z neznámějších současných autorských fotografických knih, už jen kvůli rozruchu, který autor jejím vydáním vyvolal. Již sám titul knihy čtenáře přesvědčivě ujišťuje, že i někdo nezkušený může chtít sdělit něco hodnotného.

Vydávání knih vlastním nákladem se však ve Spojených státech objevilo již v 80. letech minulého století. Za průkopníka je považován Ed Ruscha¹², který sám vydal

---

8 Rafał Milach – jeden ze světově nejváženějších a nejvíce oceňovaných polských fotografů, podporuje myšlenku samonákladu; sám publikoval několik knih; je vedoucím této diplomové práce; <http://rafalmilach.com/> (14. 4. 2013)

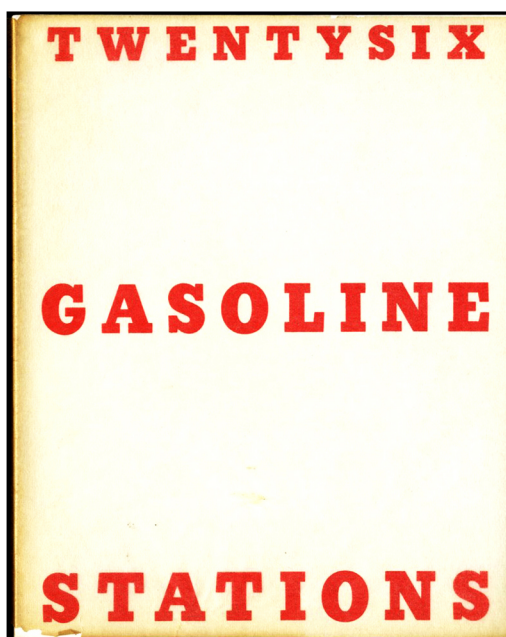
9 Rozhovor s Rafałem Milachem ze dne 1. 10. 2011

10 <http://ryanmcginley.com/> (1. 10. 2011)

11 *The Kids Are Alright*, Ryan McGinley, 50 str., nákl.: 100 egz.; název pochází z dokumentárního filmu z roku 1979 o skupině The Who (14. 4. 2014)

12 Ed Ruscha – americký umělec, malíř, grafik, fotograf, filmař, <http://www.edruscha.com/>, (21. 4. 2013)

knihy - *Twentysix Gasoline Stations*¹³ a *Every Building on the Sunset Strip*¹⁴. Podobně postupoval i japonský fotograf Daido Moriyama¹⁵, když vydával 100 xerokopií své knihy *Another Country in New York*¹⁶, která byla poctou Williamu Kleinovi¹⁷. Tato legendární malá kniha, které nemá dva stejné exempláře, se na dnešním sběratelském trhu prodává za čtyřicet tisíc liber.

Twentysix Gasoline Stations Ed Ruscha, nákl. 400 ks. číslované, samonáklad, 1963

Podobu, jakou v posledních letech získalo vydávání knih vlastním nákladem, začal formovat Stephen Gill¹⁸, který v roce 2005 založil ve Velké Británii *Nobody Books* – malé nakladatelství, jež mu „umožnilo si uchovat maximální kontrolu nad procesem publikace svých knih.“¹⁹ V této době již byl několikanásobně oceněným autorem knihy *A Book of Field Studies*²⁰. O šest let později označila *PhotoEspaña Photography Boook* jeho *Nobody Books* nejlepším nezávislým nakladatelstvím roku. Ve stejnou dobu začal vydávat vlastním nákladem také Američan Alec Soth²¹ – založil vydavatelství *Little*

13 *Twentysix Gasoline Stations* Ed Ruscha, nákl. 400 ks. číslované, samonáklad, 1963

14 *Every Building on the Sunset Strip* Ed Ruscha, nákl. 1000 egz., samonáklad, 1966

15 Daido Moriyama - <http://www.moriyamaaido.com/english/> (21. 4. 2013)

16 *Another Country in New York*, Daido Moriyama, nákl. 100 ks, samonáklad 1971 Tokio

17 William Klein – americký fotograf i režisér

18 Stephen Gill - <http://www.stephengill.co.uk/portfolio/news>, (21. 4. 2013)

19 Citace stanov ze stránek vydavatelství Nobody Books

20 *A Book of Field Studies*, Stephen Gill, 256 str., vyd. Chris Boot 2004

21 <http://alecsoth.com/>, (21. 4. 2013)

*Brown Mashroom*²², aby s několika spřízněnými fotografy, spisovateli a grafiky *experimentovali a ověřovali nové cesty kreace a distribuce vizuálních vyprávění*²³.

LBM

THE LAST DAYS OF W
By Alec Soth
Sold Out

BRIGHTON BUNNY BOY
By Carmen, Gus and Alec Soth
Sold Out

MAN WITH BUOY AND OTHER TALES
By Seth Lower
Sold Out

BEDKNOBS & BROOMSTICKS
By Trent Parke
Sold Out

LITTLE BROWN MUSHROOM HAT
One size fits all custom embroidered baseball cap.
Sold Out

PRODUCTS
LBM Dispatch #5: Colorado
LBM Dispatch #4: Three Valleys (special edition)
LBM Dispatch #4: Three Valleys
Such Appetite
LBM Dispatch #3: Michigan (special edition)
LBM Dispatch #3: Michigan
LBM Dispatch #2: Upstate (special edition)
LBM Dispatch #2: Upstate
LBM Dispatch #1: OHIO (special edition)
House of Coates

orders@littlebrownmushroom.com

Ukázalo se, že malé je nejen milé, ale také osvobozující. Blog LBM se pak stal jedním z nejdůležitějších předmostí pro záplavu informací na téma samonákladu a nezávislých vydavatelství z celého světa. Ve stejné době prosadil i portál *Blurb*²⁴, přes který bylo možné objednat tisk a propagaci knih podle vlastních návrhů.

²² <http://www.littlebrownmushroom.com/>, (21. 4. 2013) existuje od roku 2008; vydal více než 20 nezávislých publikací.

²³ Citace stanov ze stránek LBM, (21. 4. 2013)

²⁴ <http://www.blurb.com/> (21. 4. 2013)

Nesmělou průkopnickou samonakladatelskou iniciativou v Polsku bylo v roce 2002 vydání prvního a zároveň posledního papírového časopisu *Latarnik*²⁵, který dříve existoval jako internetový týdeník a který propagoval tradiční černobílou fotografii. Pravidelně pak začalo vycházet bezplatné periodikum *MN Café*²⁶, vydávané populárním varšavským klubem *Między Nami*. *MN Café* nabízelo v krásné grafické úpravě monografické profily fotografů, kteří vytvářeli díla na hranici umění a módy. Bohužel existovalo jen přes pět let, než město zvýšilo cenu pronájmu za prostor, ve kterém sídlil klub, jenž financoval existenci magazínu. Jeho zakladatelky Beata Blaibel i Ewa Moisan pak vzdaly boj s reklamními agenty a magazín zanikl.

Notes.na.6.tygodni, nákl. 3000 ks., vyd. Fundacja Nowej Kultury Bęc Zmiana

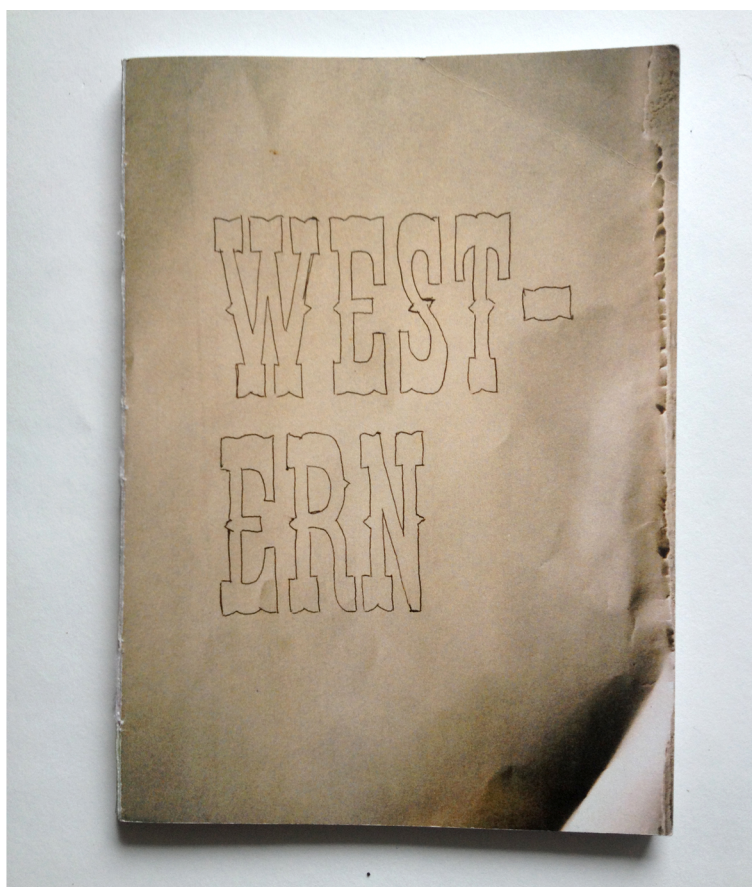
Nedlouho poté se objevil magazín *Notes.na.6.tygodni*²⁷ věnovaný nejnovější kultuře a umění. Dodnes jej vydává nadace *Bęc Zmiana*, která v Polsku otevírala cestu vydavatelským aktivitám neziskových organizací.

²⁵ *Latarnik*, ved. red. Marek Zalewski, um. ved. Juliusz Sokołowski, Varšava 2002

²⁶ *MN CAFÉ* – magazín vydávaný majitelkami klubu *Między Nami* – Ewou Moisan a Beatou Blaibel

²⁷ *Notes.na.6.tygodni*, 96 – 128 str., vycházel nepravidelně, nákl. 3000 ks., vyd. Fundacja Nowej Kultury Bęc Zmiana, rok zal. 2003

Jednou z prvních plně nezávislých fotografických knih s jasnou a cílevědomou koncepcí byla kniha *Polskie Sumo*²⁸ (Polské sumo) Katarzyny Sagatowské²⁹ vydaná v roce 2009. Sagatowska již dříve vydávala ke svým výstavám malé publikace. Tyto tisky často vyčerpávajícím způsobem pokrývaly potřebné téma, ale rozhodně nevyužívaly naplno potenciál média knihy a nebyly ničím více než katalogy fotografií nebo letáky. Většina ostatních fotografů si neuvědomovala, co jim může dát nástroj, jakým je kniha.

Western Kuba Dąbrowski, 32 str.; nákl.: 300 ks. ručně číslovaných; vyd.: Fundacja Sztuk Wizualnych 2010

V roce 2010 vypukla exploze zájmu o nejrůznější druhy samonákladu. Nejdříve Kuba Dąbrowski vydal svůj *Western*, malou osobní knížku, která je, jak sám na svém blogu napsal: „...spíš něco jako *Epka*³⁰ než plnohodnotné album, něco jako záznam na blogu, jen lépe promyšlený a na papíru.“³¹

28 *Polskie Sumo*, Katarzyna Sagatowska, nakl. 500 egz., samonáklad 2009

29 <http://sagatowska.com/>, (21. 4. 2013)

30 Označení pro krátkou hudební desku EP (singdisk)

31 Veřejné Interview s Kubou Dąbrowským 18. 5. 2010

| Jedna za druhou

Fenomén začal nabírat nečekaný a neslýchaný rozmach. Mezinárodní kolektiv novinářů a fotoreportérů ze střední a východní Evropy *Sputnik Photos*³² vydal nejdříve svoji první skupinovou knihu *At the border*³³, vyprávějící o nelegálním pracovním trhu ve východní a střední Evropě, která i přes svůj malý formát vizuálně připomíná časopis. O necelé dva roky později se objevil *U*³⁴ s esejí ze současné Ukrajiny. Neobvykle úsporná, ale nápaditá kniha – místo vazby byla vybavena kartónovou obálkou, což se sice odrazilo i v rozpočtu, ale šlo o velmi trefně vybranou úpravu pro knihu s tímto zpracovávaným tématem.

Niektórzy myślą, że jesteśmy brzydcy, Galeria BWA, Vratislav (11. 2010)

Začala se objevovat jedna kniha za druhou, což vyvolalo i další události související se samonakladatelstvím. Centrum *Ośrodek Postaw Twórczych*³⁵ – OPT (Středisko tvůrčích přístupů) zorganizovalo výstavu *Niektórzy myślą, że jesteśmy*

32 <http://www.sputnikphotos.com/>, (16. 4. 2013)

33 *At the Border*, 132 str. vyd. Sputnik Photos

34 *U*, 112 str., vyd. Sputnik Photos

35 <http://opt-art.net/>, (21. 4. 2013)

*brzydcy*³⁶ (Někteří si myslí, že jsme oškliví), která se věnovala *osobním tématům a odvolávala se na rodiny, chápané poněkud v širším smyslu než jen pouze krevní vazby*³⁷. Základem výstavy byly autorské knížky, tehdy ještě v jednotlivých exemplářích. Pro tuto konkrétní okolnost vznikla kniha Karoliny Zajączkowské³⁸ *Przedwiośnie*, jež byla později prezentována na všech výstavách samonákladů, ale nikdy nebyla vydána na offsetu. Ve stejnou dobu vydal Krzysztof Solarewicz³⁹ knihu *Przedostatni stan skupienia*⁴⁰ (Předposlední skupenský stav) a Łukasz Rusznica⁴¹ *Smog*⁴². Jako většina knih fotografií svázaných s OPT osciluje i jejich téma kolem nejintimnějších problémů.

Vyšlo najevo, že díla vydaná vlastním nákladem se mohou díky své myšlence blízkosti s hmatatelným objektem-knihou orientovat na osobní témata, odkrývající nové dimenze všednosti.

Ve stejné době se z Velké Británie do Polska vrátil Jan Ragało⁴³, který se po konfrontaci s Brunem Caschelem⁴⁴ (jeho učitelem) rozhodl vydat vlastním nákladem knihu – *Normalizm*⁴⁵ (Normalismus), obsahující sbírku fotografií od jedenácti fotografů. *Normalizm je svým způsobem apoteózou skutečnosti, ve které do dnešního dne fungujeme a která často zůstává neodhalena. Fotografové tvoří dokumentární, kvazi-topologický, ale přece jen velmi osobní záznam současného světa*⁴⁶.

| Osvojení si publika

Papírový výbuch autorské exprese nezůstal lhostejný organizátorům Měsíce fotografie v Krakově⁴⁷ a část programu doprovázejícího krakovskou sekci *Show Off* zaměřili na dění okolo knih vydaných vlastním nákladem.

---

36 *Niektórzy myślą, że jesteśmy brzydki*, Galeria BWA, Vratislav (11. 2010)

37 Úryvek kuratorského textu

38 <http://zajaczkowska.com/>, (21. 4. 2013)

39 Krzysztof Solarewicz – fotograf spolupracující s OPT

40 *Przedostatni stan skupienia*, Krzysztof Solarewicz, 60 str., nákl.: 300 ks., vyd. OPT 2010

41 <http://www.lukaszrusznica.com/>, (21. 4. 2013)

42 *Smog*, Łukasz Rusznica, 60 str., nákl.: 50 ks. vyd. Miligram 2010

43 Jan Ragało, fotograf, zakladatel galerie 3A Project Space v Gdyni, organizátor samonakladatelských dílen *8hbookworkshops*.

44 Bruno Caschel – zakladatel <http://www.selfpublishbehappy.com/>; propagátor samonákladu,

45 *Normalizm*, 108 str., nákl. 500 ks., samonáklad, 2010

46 Citace z recenze knihy umístěné na <http://papiery.org/>, (21. 4. 2013)

47 <http://www.photomonth.com/index.php/pl/page/1/aktualnosci.html> (21. 04. 2013)

Bruno Caschel připravil prezentaci několika desítek fotografických knih z portálu *Self Publish Be Happy*⁴⁸ známého po celém světě . Výstava, u níž se očekával velký zájem, však skončila fiaskem. Knihy byly přišroubovány k instalaci připomínající hory ledu takovým způsobem, že viditelné byly pouze obálky nebo vybrané stránky, některé knihy byly otevřené.

Výstava Self Publish Be Happy, Měsíc fotografie v Krakově, Galerie Camelot, kurátor: Bruno Caschel, 5.2011

Můžeme se domnívat, že kurátor tímto způsobem chránil svá díla před poškozením, ale nemožnost jejich prohlížení byla neobyčejně frustrující a v rozporu s ideou blízkosti knihy. Výstava tak byla vzdálená expozici, kterou bychom mohli obdivovat bez pochopení obsahu. Blízké myšlence samonákladu byly také knihy doprovázející výstavy dvanácti mladých autorů, kteří na svých projektech pracovali pod vedením zkušených kurátorů a fotografů, jako jsou mj. Rafał Milach, Jakub Śwircz⁴⁹ a Wojtek Wieteska⁵⁰. Adam Mazur však o těchto knihách říká: Nelze je přímo označit jako autorské knihy, protože v zásadě vznikaly „pod dohledem mistra“, byly financovány z rozpočtu festivalu, který tímto vesměs také propagovaly, na což upozornil Adam Mazur⁵¹: „*Booklety vydané na Měsíci fotografie v Krakově vnímám jako druh katalogu, vytvořených subtilněji, než hlavní festivalový katalog, ve kterém je všechno*“.⁵²

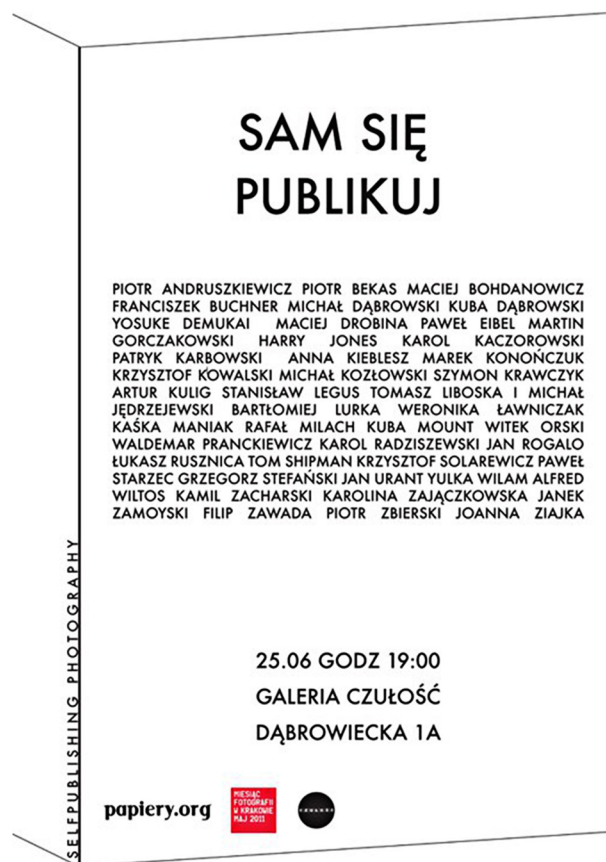
48 Výstava *Self Publish Be Happy*; Měsíc fotografie v Krakově; Galerie Camelot; kurátor: Bruno Caschel, 5.2011

49 Jakub Śwircz – kurátor, publicista

50 Wojtek Wieteska – fotograf <http://www.wojtekwieteska.com.pl/>, (21. 4. 2013)

51 Adam Mazur – nejznámější polský kurátor a publicista o fotografii, spolupracuje s varšavským CSW.

52 Rozhovor s Adamem Mazurem ze dne 10. května 2012

Bez ohledu na tuto skutečnost se však tyto knihy (vedle dalších čtyřiceti knih vydaných vlastním nákladem) objevily na výstavě *Sam się publikuj*⁵³, která se konala později ve varšavské galerii *Czulość*. Karolina Sulej⁵⁴ tuto výstavu přirovnala k osvojení se publika s jevem, a zdůraznila, že „*dnešní fotografické knihy jsou po čtyřiceti letech projevem další vzpoury proti masové kultuře, kultuře kopie a standardizace.*“⁵⁵

Tak vypadaly první měsíce po explozi zájmu. V této první vlně záplavy Polska samonakladatelskými projekty se Piotr Bekas⁵⁶ ujal zajímavé iniciativy, vytvořil internetový lexikon *Papiery*⁵⁷.

53 *Sam się publikuj*, Měsíc fotografie v Krakově, 5. 2011, Galerie Czulość, Varšava, 6.2011, kurátorka: Karolina Sulej

54 Karolina Sulej – novinářka experimentující kurátorka spolupracující s Galerii Czulość;

55 Kurátorský text k výstavě *Sam się publikuj*.

56 <http://piotrbekas.pl/>, (21. 04. 2013.) 1

57 <http://papiery.org/>, (21. 04. 2013.)

papiery

Na Coś Trzeba Umrzeć
Kinga Pawlak

Brutal
Michał Łuczak

Crudo
Grzegorz Czaplicki

The Present Perfect
Agata Grzyb

702
Michał Lichtański

Pretty Sweet
Krzysztof Pacholok

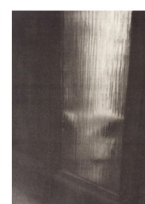
wróć dzisiaj później
Anka Chmielewska

Wyjście ewakuacyjne
Darek Pandeł

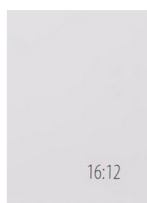
Pharmakon
Tomasz Kurczowy

obok
Małgorzata Gruc

Rausz
Szymon Lechowicz

16:12
Marta Gniewickowska

Middle surface
Karol Zacharski

Sweet Little Lies
Kuba Dęrowski

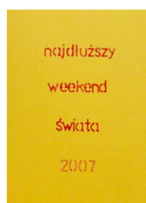
Girls
Michał Lichtański

Karuźela
Edyta Woleńcziak

Najważniejszego i tak...
Łukasz Ruznica & (t)h3

Najdłuższy weekend świata
Basia Sokobowska

My bone will knit in 30 days
Anna Orłowska

RAW
Marcin Morawicki

Przedwiośnie
Karolina Zagórzowska

Zine
Czubaś

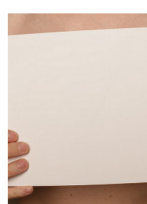
Near, infra
Łukasz Ruznica

puk-puk
Hanka Motloch

Zona, dzieci i śmierć
Maciej Drabina

Drewniane gody
Filip Zawada

9
A. Gręwska, T. Włoch

Rekolekcje
Maciej Drabina

TATA
Wioletta Gołębowska

Sęgiętdi
Eibel | Kozłowski

V tomto lexikonu můžeme nalézt většinu titulů a prohlédnout si autorem vybrané fragmenty knih a přečíst si jejich krátký popis. „*Stránka Papiery jsou místem na síti věnovaném nezávisle vydávaným fotografickým publikacím, malonákladovým dílům a malým polským nakladatelstvím. Soustřeďuje roztroušené iniciativy, prezentuje je a usnadňuje přístup k jejich tvůrcům.*“⁵⁸

Nejdůležitější a nejpropracovanější díla tady stojí vedle jednoduchých fanzinů⁵⁹ a knih vydaných buď jen v jednom exempláři, vznikajících na soutěžích a stále častěji organizovaných samonakladatelských dílnách.

| Potřeba vlastnit

Nejrůznější prostředí se přou o definici jevu, ale všichni se shodují, že samonáklad je metodou nezávislé skladby a publikace knih, která autorovi dává plnou kontrolu nad dílem, jež sám vytváří. Jde o praxi rozšíření autorských výpovědí mimo hlavní směry velkých vydavatelství. Kurátoři polských výstav, prezentující autorské knihy, se pozastavovali nad fenoménem rozšíření zájmu o tuto formu exprese. Je samonáklad jen krátkodobou módní záležitostí, nebo jde o serióznější pokus o reflexi při šíření vědění? A možná jde o nostalgický epigonismus poslední „analogové“ generace?⁶⁰ – ptá se Honza Zamojski. Není snadné mluvit o netvůrcím a navíc ještě pasivním následování již zavedených vzorů, protože umělecké knihy ještě nikdy v dějinách neprožívaly takový rozkvět jako dnes. Tato forma projevu nebyla nikdy překonána ani vytlačena další jinou formou. Karolina Sulej tvrdí, že: „...*fotografické knihy jsou analogovou kontrarevolucí vůči blogosféře a projev touhy za tím, co v epoše nových médií nejvíce chybí: poezie, materiálnost a intimita.*“⁶¹ Je velice pravděpodobné, že podstata úspěchu samonákladu vychází ze znudění nad záplavou fotografických blogů a z potřeby vlastnit reálný předmět, který skutečně přetrvává, který můžeme vnímat téměř všemi smysly a navíc jej můžeme uchovat i dalším lidem.

Myšlenka vytváření knih je blízká skládání rodinných alb, které byly kdysi velmi oblíbené. Je zušlechťením tradice: „*Každá rodina vytváří prostřednictvím*

---

58 Kurátorský text k výstavě *Bookie*.

59 Subkulturní periodikum z oblastí alternativní kultury

60 *Bookie*, Galeria Piktogram/BLA, Soho Factory, Varšava, kurátor: Honza Zamojski 23. 7. 2011

61 Kurátorský text k výstavě *Sam się publikuj*.

fotografií svoji kroniku psanou portréty – přenosný soubor obrázků, které jsou svědkem společného života. Není důležité to, jaké situace zachycujeme, ale to, že snímky vůbec vytváříme a s pietou uchováváme. Album rodinných fotografií je často její jedinou památkou.“⁶² Tak tomu bylo kdysi. Dnes má každý na svém pevném disku nepřehledné složky se vzpomínkovými fotografiemi, které netřídí a ani si je neprohlíží. Jen málokdo snímky tiskne proto, aby navždy zvětčil rodinné události. A pokud to vůbec dělá, pak jen proto, aby tak vzniklo něco zvláštního. Stále častěji tyto speciální výběry vytvářejí samonakladatelé, kteří zdědili úkol tvůrců rodinných fotoalb. Variací na toto téma je dílo Pawła Eibla *Sąsiedzi*⁶³, již zmiňovaný Dąbrowského *Western* a jeho druhá kniha *Sweet Little Lies*, ale také *Drewniane gody*⁶⁴ Filipa Zawady⁶⁵.

Drewniane gody Filip Zawada, 96 str.; nákl. – 1000 ks.; vyd. – Ośrodek Postaw Twórczych, Vratislav 2011

| Proti braku

Pokud budeme analyzovat teorii potřeby – matky vynálezů pak Zuzanna M. Koszuta⁶⁶ v kurátorském textu k výstavě *Tratwa*⁶⁷ (Prám) píše: „*Mladí (duchem)*

⁶² *O Fotografii*, Susan Sontag, str. 15, 16

⁶³ *Sąsiedzi*, Paweł Eibel i Michał Kozłowski, 60 str. nákl. – nespec.; 2011; vznikla s myšlenkou na výstavu *Za otwartymi drzwiami* uspořádané v rámci projektu nadace Archeologia Fotografii *Sąsiedzi 2.0/Projektowanie w przestrzeni*

⁶⁴ *Drewniane gody*, Filip Zawada, 96 str.; nákl. – 1000 ks.; vyd. – Ośrodek Postaw Twórczych

⁶⁵ Filip Zawada – fotograf, hudebník, básník, performer; <http://www.filipitoito.com/>, (21. 04. 2013.)

⁶⁶ Zuzanna M. Koszuta – kurátorka, spolupracovnice Stacha Szablowského, pracuje v Centru současného umění Zamek Ujazdowski ve Varšavě

⁶⁷ *Tratwa* v rámci výstavy *Coming Soon (arrière-garde)* v Temporary Gallery Cologne Kolíně nad Rýnem, kurátorka: Zuzanna M. Koszuta (04. 2012)

umělci, kterým se nezamlouvá kolaborace s pyramidálními mainstreamovými institucemi, jdou raději vlastní cestou. Nechtějí nečinně stát a čekat na změnu. Na prámu, zbitého z prken nalezených na smetišti popkultury, plují výsledky mládežnického, nekompromisního postoje vzpírajícího se hlavnímu směru.(...) Nemůžeme popravdě říci, jestli ten vor má posloužit k útěku, nebo je druhem přepravy na „zelený ostrov“. V každém případě umožňuje být „Na cestě“. Bez kapitána a u vesel se vystřídají všichni.“⁶⁸ Koszuta je mladá, nezávislá autorka, která své koncepty staví proti současným metodám zařazování umělců. Na svou výstavu přizvala stejně jako Sulej téměř všechny autory svých vlastních knih. Myšlenku své výstavy pak postavila proti střednímu proudu kurátorskému, nikoliv vydavatelskému, a to z jednoduchého důvodu, protože nakladatelství věnující se v Polsku fotografii vůbec neexistují. Podstatou vzniku samonákladu je vzpoura proti distributorům a jejich komerčnímu kritériu výběru knih a především vzpoura proti braku na vydavatelském trhu. Neexistují specializovaná nakladatelství vydávající fotografické knihy. Pokud se tyto knihy vůbec objeví, pak jde buď o tituly doprovázející nějakou událost jako například kniha *Weegee z kolekce Hendrika Berinsova*⁶⁹ (Weegee ze sbírek Henrika Berinsova) vydaná k výstavě amerického autora; série již zmiňovaných fotografických knih na Měsíci Fotografie v Krakově; kniha Tomasze Sikory *Męskie Granie* (Chlapské hraní), která vyšla jako propagace stejnojmenné události, anebo ojedinělý jev, který, jakmile se na trhu objeví, vyvádí knihkupce z míry, jako například publikace ze série *Archeologia Fotografii* – mj. *Mały człowiek / Oczekiwanie*⁷⁰ (Malý člověk/Čekání) Zofie Rydet a Julie Staniszewské, *Amerykanka* (Američanka) Zofie Chomętowské⁷¹, *365 Drzew*⁷² (365 Stromů) Cecylie Malik (která dokonce i v knihkupectví *Bęc Zmiana* (Bum, změna) figuruje v kategorii experiment), *I Love Poland*⁷³ Mariusze Foreckého, nebo kniha *Małopolska. Fotografie. To niczego nie wyjaśnia*.⁷⁴

---

68 Úryvek kurátorského textu k výstavě *Tratwa*

69 *Weegee z kolekce Hendrika Berinsova*, Text: Wojciech Nowicki, Margit Zukriegl, vyd.: Fundacja Sztuk Wizualnych; Národní muzeum v Krakově 2009

70 *Mały człowiek/Oczekiwanie*, Zofia Rydet a Julia Staniszevska, 55 str., vyd.: Archiwum Fotografii 2011

71 *Amerykanka*, Zofia Chomętowska, úprava Kuba Śwircz a Kuba Dąbrowski, 88 str., nákl.: 300 ks. vyd.: Archeologia Fotografii, Varšava 2011

72 *365 Drzew*, Cecylia Malik, vyd.: Nadace Bęc Zmiana, Varšava 2011

73 *I Love Poland*, Mariusz Forecki, vyd.: ZPAF OW, Poznaň 2009

74 *Małopolska. Fotografie. To niczego nie wyjaśnia*, 224 str., nákl. neuveden, vyd.: Małopolski Instytut Kultury & Fundacja Imago Mundi, Krakov 2007

Iniciátory těchto předsevzetí, stejně jako v případě děl vydaných vlastním nákladem, jsou nevládní organizace – svazy, nadace, sdružení, které se mohou účastnit soutěží o dotace vypisovaných Ministerstvem kultury nebo institucemi ministerstvu přímo podléhajícími. Autorské knihy vznikají nejčastěji díky grantům. Takto vznikly mj. knihy kolektivu Sputnik, OPT, Tomasze Wiecha⁷⁵, Michała Łuczaka⁷⁶ a Anny Orłowské⁷⁷. Jak zdůrazňují organizátoři soutěže o Fotografickou publikaci roku⁷⁸, ve které se poprvé objevila kategorie pro samonakladatele: *Kniha může být financována z vnějších zdrojů, jako dotace, granty a sponzory. Zdůrazňují však: „Publikace se převážně skládá z fotografií, které vymyslel a vytvořil sám autor. Tvůrce je také výlučným vlastníkem autorských práv k této publikaci. Taková publikace může mít profesionální síť distribuce, ale není to podmínkou. Autor při její výrobě může spolupracovat s grafikem, redaktorem a korektorem.“*⁷⁹

Existence takových soutěží svědčí o tom, že polský trh s knihami vydanými samonákladem se i přesto, že vyrůstá na zcela ojedinělých základech, pokouší dodržet tempo s rozvojem na západě a ve Spojených státech.

V roce 2012 zorganizovalo gliwické muzeum první soutěž o nejlepší autorskou fotografickou knihu a díky ní se vítězná kniha *Babie lato* (Babí léto) Marcina Grabowieckého⁸⁰ dostane do tisku. Organizátoři soutěže Fotografická publikace roku uvádějí: *„Během posledních let, kdy nebyly udělovány žádné ceny, došlo na polském trhu s fotografickými knihami k nemalým změnám. Společně s vydavateli, autory a porotci bychom se s ním proto chtěli blíže seznámit. Především však odměnit ty publikace, které by se mohly stát inspirací a které prezentují odvážné koncepce a projekty.“*⁸¹

Takové inspirace a odvážné projekty prezentuje varšavská knihovna s galerií *Super Salon*⁸² vedená Krzysztofem Kowalským⁸³ a zároveň se snaží propagovat díla nezávislých nakladatelství a samonakladatelů z Polska i ze zahraničí.

---

75 [http://www.tomaszwiech.com/\(21](http://www.tomaszwiech.com/(21). 04. 2013.)

76 Michał Łuczak, fotograf, dokumentarista spolupracuje se skupinou Sputnik Photos

77 [http://annaorlowska.com/\(21](http://annaorlowska.com/(21). 04. 2013.)

78 [http://fotopublikacja.pl/\(21](http://fotopublikacja.pl/(21). 04. 2013.)

79 Z podmínek účasti ve fotografické soutěži o Fotografickou publikaci roku

80 Marcin Grabowiecki – fotograf, publicista, <http://www.stawiamnatolkabanana.blogspot.com/>

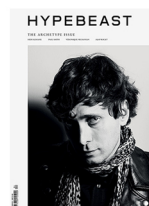
81 Z podmínek účasti ve fotografické soutěži o Fotografickou publikaci roku

82 <http://www.supersalon.org/>, (21. 04. 2013)

83 Krzysztof Kowalski – fotograf, zakladatel galerie Super Salon

Super Salon

About
Facebook
Tumblr
Contact
Shop

(New) @ Super Salon

galerie Super Salon; <http://www.supersalon.org/>

Na podzim roku 2002 měli polští samonakladatelé příležitost setkat se na krakovském veletrhu nezávislých publikací *Kioosk*⁸⁴ a na poznaňském festivalu *Rookie*⁸⁵. Cílem obou akcí byla prezentace nejzajímavějších titulů a to nejen z Polska, ale i z ciziny, protože na veletrhy přicestovali i zkušení editoři zahraničních artbooků z Německa, Velké Británie nebo Řecka. V těchto zemích se móda vydávání podobných publikací rozvíjí již několik let a je úzce spjata s programem galerií.

84 <http://www.kioosk.pl/> (22. 04. 2013)

85 <http://r-o-o-k-i-e.com/festival/> (22. 04. 2013)

polské knihy nominován na žebříčku nejlepší kniha roku 2012 časopisu *Photoeye*

Na mezinárodních soutěžích získávají knihy mnoha polských fotografů řadu ocenění. Na seznamu prestižního časopisu *Photo-Eye* se na konci roku 2012 dokonce objevilo pět titulů a většinou šlo o díla vydaná vlastním nákladem bývalých nebo

současných studentů ITF - *W poszukiwaniu diamentów*⁸⁶ (Hledání diamantů) od Tomasze Wiecha, *In the Car With R*⁸⁷ Rafała Milacha a *Brutal*⁸⁸ Michała Łuczaka. Poslední dvě jmenovaná díla spolu s knihou *Miejsca Odległe* vydanou Vzdělávacím centrem *Kopernik*, jsou úzce spjata s osobou grafické návrhářky Ani Nałęczké⁸⁹, která graficky připravovala všechny knižní publikace kolektivu *Sputnik Photos*⁹⁰.

| Kniha nebo výstava

Autoři stále častěji chtějí svá díla prezentovat nejen na výstavách, ale i jinou formou. Diváci i jiní konzumenti fotografie zdůrazňují, že raději volí prohlížení knih než výstavy, protože jde o intimnější vztah, a především, jak tvrdí Kuba Dąbrowski: „...knihu si můžeme vzít domů a tam se k ní vrátit. Prohlédnout si ji na gauči nebo ve vaně. Anebo si ji prohlédnout desetkrát“⁹¹. Výstava je nejčastěji spektakulární, pomáhá knize a naopak, ale kniha vytváří pouto. Představuje uzavřené dílo s příznačnou nevratností, přičemž výstava se přizpůsobuje prostoru, ve kterém je prezentována. „Každé další vystavení stejného díla v jiných prostorách je pouze variací na téma místa, kterého je hodně, nebo příliš málo, anebo má jiný tvar, výstava se mění“⁹² – říká Katarzyna Sagatowska.

Wojciech Wilczyk⁹³ však upozorňuje, že největším problémem fotografických knih je jejich zanedbatelná propagace: „V mainstreamových médiích má svou recenzi i ten nejhlupejší polský film, přičemž zásadní fotografické knihy v Polsku z mediálního obzoru ihned mizí, počítají se jen výstavy.“⁹⁴

Kromě toho, že nejčastěji výstava podporuje propagaci knihy anebo s ní žije v symbióze, má kniha nad výstavou tu převahu, že je absolutní expozicí autorovy exprese a jeho nejintimnějším setkáním s divákem.

---

86 *W poszukiwaniu diamentów*, Tomasz Wiech, nákl. – 750 ks.;

87 *In The Car With R*, Rafał Milach, 160 str., nákl. 700 ks. vyd. Muzeum v Glivicích 2011; hlavní cena *New York City Award 2011*, nejlepší dokumentární publikace portálu *Blurb*

88 *Brutal*, Michał Łuczak, nákl. 350 ks. (300 ručně číslovaných)

89 Ania Nałęczka – grafička a návrhářka knih, zakladatelka Tapir Book Design.

90 <http://www.sputnikphotos.com/> (22. 4. 2013)

91 Rozhovor na téma autorských knih v televizním pořadu *Pytanie na Śniadanie*, TVP2

92 Rozhovor s Katarzynou Sagatowskou autorkou 5.4.2012.

93 Wojciech Wilczyk – fotograf, kurátor, kritik fotografie, spolupracující s mj. portálem FotoTAPETA a Obieg

94 Úryvek z článku *Potrzebne książki niepotrzebne*, Sebastian Frąckiewicz, týdeník *Polityka*, 15. 1. 2013.

Vydavatelem může být každý, což je důsledkem toho, že je stále těžší objevit knihy hodnotné, publikované autory, kteří si jsou vědomi toho, s jakými nástroji pracují. Otázkou je, jak oddělit publikace zásadní od neužitečných? V této práci je pozornost soustředěna především na knihách oceňovaných a umně upravených, ale i na prezentaci způsobů jejich vznikání a rozšiřování, a pokusí se také zjistit jaký má proces vzniku knihy u autorů význam.

2. REPORTÁŽ Z CEST

Jednou z překážek v rozvoji trhu s fotografickými tituly vydanými v Polsku samonákladem je nepřipravenost autorů na tento druh praxe. Existuje sice několik zjednodušení pomáhajících knihu vydat, ale v mnoha případech chybí celková představa toho, čím by kniha měla být a jaké má možnosti. Chybí zkušenosti a hlubší znalosti vydavatelského procesu, které jsou důsledkem naprostého chaosu, chyb v tisku a s tím souvisí zklamání autorů a odběratelů. Je velmi málo těch, kteří na začátku svého dobrodružství se samonákladem disponují z tohoto oboru natolik rozsáhlými znalostmi, že bez váhání do procesu výroby vstoupí.

První kniha je nejčastěji dílem spontánní improvizace, zkouškou uspořádání intuitivně používaných znalostí, při které není kladen důraz na metodologii. Začátečníci nejčastěji hledají pomoc u zkušenějších kolegů a zbytečně je napodobují. Fotografové, kteří vydali vlastní knihy, se stále častěji rozhodují pro organizování dílen, na kterých rozmnožují a rozšiřují vlastní koncepce. Celý proces publikace ještě nikdo podrobněji nepopsal a ani jej neuvedl do souvislostí s objevováním své vlastní umělecké totožnosti. Mezi samonakladateli budí pozornost ti, kteří zahlazují vlastní stopy, s inspiracemi se vypořádávají po svém a komunikují pouze svým vlastním jazykem.

Proč je těžké najít recept na to, co dělat, aby se kniha povedla a práce s ní byla završena úspěchem? „*Pokud se zeptáš deseti osob na to, jak vyrobit knihu, pak pravděpodobně dostaneš deset různých odpovědí.*“⁹⁵ – varuje Jörg M. Colberg⁹⁶

| Být superhrdinou

Při podrobnější analýze širší problematiky vzniku knihy vyšlo najevo určité schéma. Kromě nejrůznějších odlišností činností a rozhodnutí jsou jednotlivé etapy jejich vzniku velmi podobné. Zkoumání samozřejmě inspirují k dalšímu hledání a

---

95 Článek *How to Make a Photobook*, který Jörg M. Colberg publikoval na svém blogu Conscientious, <http://jmcolberg.com>

96 Jörg M. Colberg – vizuální umělec, kurátor a příznivec současné fotografie, od roku 2002 vede jeden z nejpopulárnějších blogů <http://www.jmcolberg.com/weblog/>

jistota tvůrčího záměru může přinést výsledky v podobě něčeho podobného „storyspejsu“⁹⁷. Tyto myšlenky bychom však měli na každém kroku sledovat a hledat metody na to, jak se jim otevřít a v kterém okamžiku se od nich distancovat.

Układ w stanie równowagi Kama Rokicka, Monika Kotecka, 4 kc., samonáklad 2013

Motivací pro přijetí výzvy v podobě vydání vlastním nákladem a popsání jednotlivých etap vzniku publikace je touha vydat knihu *Układ w stanie równowagi* (Soustava v rovnovážném stavu), jejíž návrh a později i maketu jsem s pracovním názvem *Memorystick* představila na několika výstavách.⁹⁸ Podívám se také na proces vydání knihy očima jiných fotografů, grafiků, kurátorů, vydavatelů, sběratelů režisérů a

⁹⁷ *Storyspace* je nástroj pro tvorbu a čtení hypertextových děl, vytvořených firmou Eastgate Systems. Hypertextové publikace se vzdávají jakýchkoli vypravěčských postupů, gramatiky, pravopisu a interpunkce, mohou obsahovat prázdné stránky (na kterých se může jejich návštěvník vyjádřit), předmluva se může nacházet v polovině třetí části knihy a oslovení na konci. Takto vznikají struktury podobnostních map v mozku, umožňují asociativní způsob lidského myšlení.

⁹⁸ Mj. *Blogspot* Glivice; Galeria Szara, Těšín 2011, *Autoportréty*, Dům umění, Opava 2012

spisovatelů. Jejich vztah pak spojím do jedné kaleidoskopické hyperrealistické skládačky a porovnáám se svou osobní skromnou zkušeností, s výrobou prototypu knihy.

Vizi procesu samonákladu můžeme uložit do hypertextového průvodce a vytvořit průvodce virtuálního, během které se autor musí stát superhrdinou. Tvůrcem koncepce je totiž samonakladatel, umělec-vizionář, editor, antropolog, filozof, koordinátor, manažer, řemeslník, tiskař, knihař, propagátor a prodejce. Je renesančním člověkem, který musí umět všechno a dávat si pozor, aby na této cestě nepropadl panice. Tato práce bude záznamem z cest po tvůrčích a nakladatelských procesech, problémech známých i neznámých.

3. ČAS

Práce na knize je podobná práci na přípravě výstavy, pokaždé vypadá jinak a dokonce i zkušený autor je vystaven nutnosti řešit neočekávané a nepoznané záhady. Musí se utkat s různými detaily a každé nejmenší rozhodnutí musí zvážit mnoha různými způsoby. Na začátku si autor musí položit důležitou otázku. Chce vydat knihu rychle a s nízkými náklady? Anebo si pro práci vyhradí odpovídající množství času? Bereme-li v úvahu, že vznik snímků je výsledkem dlouhého procesu, nebylo by vhodné, aby kniha vznikala ve spěchu. Dobře připravená publikace je plná detailů, proto její skladba vyžaduje mnoho analýz, korekcí a časově náročných procesů.

„Pokud si někdo myslí, že má skvělý nápad, který si zaslouží, aby byl vydán, pak stojí za to věnovat tomu čas. Čím více času se na to obětuje, tím lépe.“⁹⁹ Knihu samozřejmě můžeme vyrobit „na koleně“, ale musíme pak počítat s tím, že někdo, kdo si ji pak bude prohlížet, tyto nedbalosti uvidí a nejen ty nepatrné, ale někdy i zásadní nedokonalosti a nebude z toho nadšený. Každý promyšlený detail bude dobře vidět a divák bude z jejího prohlížení nadšený. Při prohlížení hodnotných knih, jež vyhrávají soutěže a jež se těší z úspěchů, objevujeme mnoho subtilních nuancí. Každý detail je výsledkem promyšlenosti a procesu vyžívání nápadů.

Některé knihy samozřejmě vznikají velmi rychle, jiné pak vyžívají roky a je vždy lepší, pokud se autor naučí pracovat trpělivě.

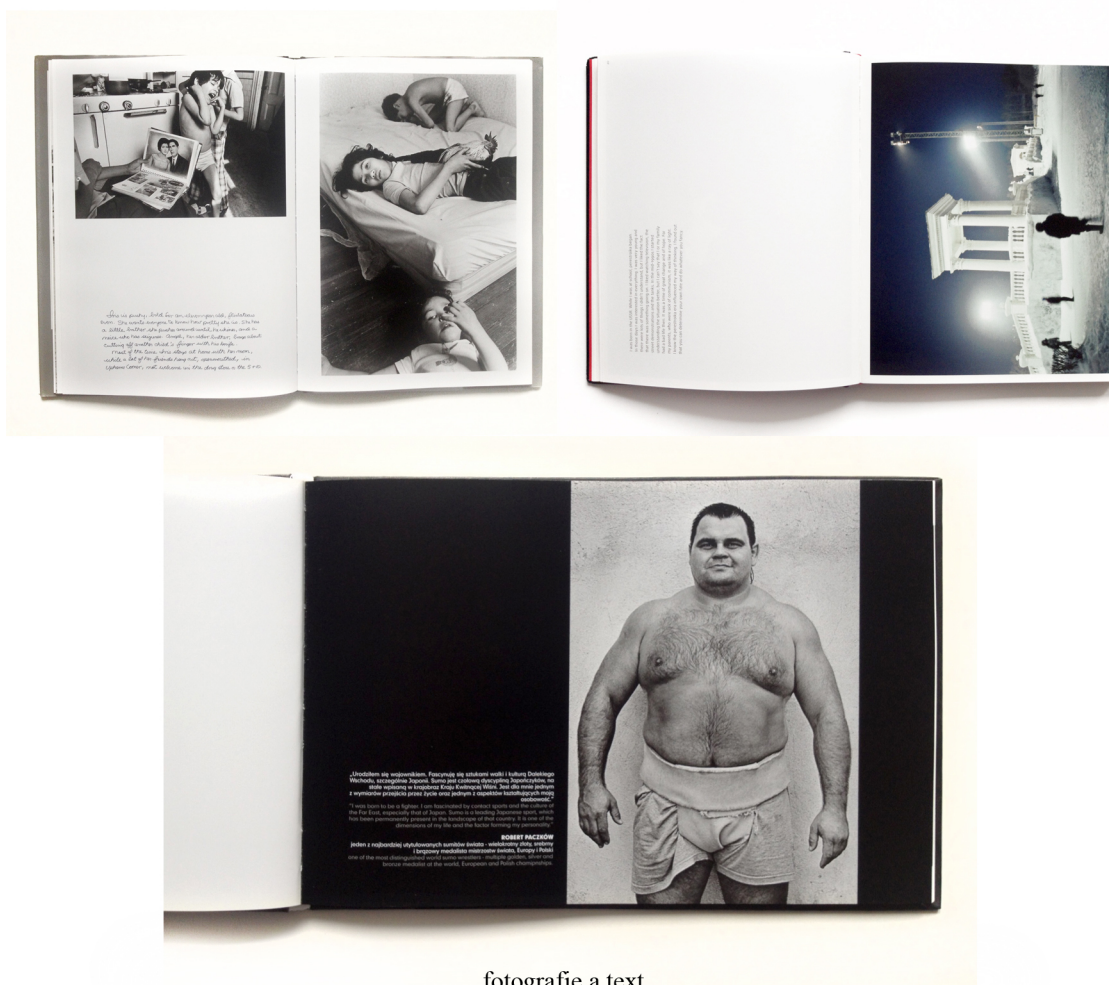
Nebezpečí se však skrývá i v situaci, kdy se práce nad knihou protahuje, pak úsilí ztrácí na intenzitě a nápady blednou. Mohou se pak objevit problémy se k práci vrátit a zajistit, aby byla vzrušující. Autor by si měl určit nějaký časový rámec, termín odeslání návrhů do soutěže, grantu na publikaci nebo knihy na výstavu.

---

99 Přednáška Honzy Zamojského *Jak to jest zrobione?* výstava *Spojrzzenia 2011* – Cena nadace Deutsche Bank, Galeria Zachęta

4. KONCEPT

Většina autorů svou práci začíná konceptem. Rozkládá snímky, edituje je. Návrh by měl být podřízen průvodní myšlence knihy. Jakmile se pak samonakladatel podívá na soubor svých snímků, ze kterých má vzniknout návrh, vyvstane před ním otázka. Jaký prožitek má vyvolat? Je to samotná existence knihy, důvod a smysl jejího vzniku.

fotografie a text

Každé rozhodnutí v tomto procesu by mělo tuto odpověď ovlivnit a mělo by pomoci vyvolat dojem, o který autorovi jde. Ten pak rozhoduje, zdali je jeho kniha vyprávěním lineárním, dokumentárním nebo fiktivním, zdali je záhadou nebo rébusem, který donutí lidi přemýšlet. Nebo je albem se sbírkou samostatně existujících individuálních snímků,

nebo vytváří nějaké napětí, vyvolává spojitosti nebo má jednu společnou náladu. Autor musí vše promyslet a dobře chápat smysl vlastních snímků, což není vůbec jednoduchý úkol.

| Skládat nebo rozházet

Autor naráží na mnoho překážek, které mu brání přijít na velikost významu vlastních snímků. Vždy se objeví souvislost s konkrétní situací, ve které snímek vznikl, což v případě dokumentárního vyprávění může pomáhat (i když ne pokaždé), ale ve fiktivním příběhu může ztížit čtení významů. *„Pokud lidé knihu úplně nepochopí, nejčastěji to znamená, že autor příliš málo přemýšlel o svých fotografiích“*¹⁰⁰ – zdůrazňuje Colberg. Konkrétních pravidel týkajících se výroby knih není mnoho, ale zcela jistě by čitelnost sdělení měla být pro každého autora nadřazenou hodnotou. Není důležité, o čem kniha je, ale forma musí pomáhat v chápání jejího obsahu, nikoliv obráceně. Zamojski říká: *„Musíme být velmi opatrní, aby se myšlenka neztratila v houšti formálních řešení, která jsou často velmi lákavá, ale nic zásadního nepřinášejí.“*¹⁰¹ Podle toho, jakou myšlenku chce autor předat a jaké pocity vyvolat, se může soubor stejných snímků od sebe značně lišit. Snímky uložené v konkrétním pořadí budou působit jinak než v případě náhodného pořadí. Někjaká fotografie může hrát důležitou roli díky tomu, že jí předcházely jiné. V různých konfiguracích může tedy získat jiný význam. Někdy mohou stejné snímky vyprávět několik různých příběhů nebo jeden příběh interpretovat odlišně.

V případě, že kniha prezentuje soubor na sobě nezávislých fotografií, pak se skladba sekvencí řídí různými kritérii. Milach říká: *„Někdy je stavba příběhu velmi metodická a někdy spontánní. Někdy je vše dílem náhody. Tyto náhody je třeba využít. Jeden umělec pracuje konceptuálně a jiný emotivně. Jeden skládá a druhý rozhazuje.“*¹⁰²

Pokud se v prvním plánu objevují takové aspekty jako logika prezentace, plynulost, spojitost a souvislost, pak budou editorské zásahy téměř nepostřehnutelné a

---

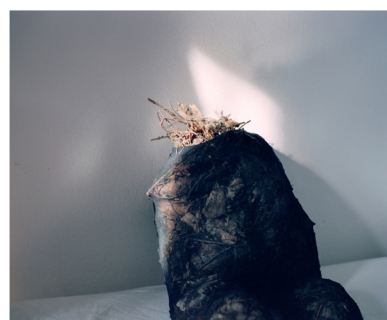
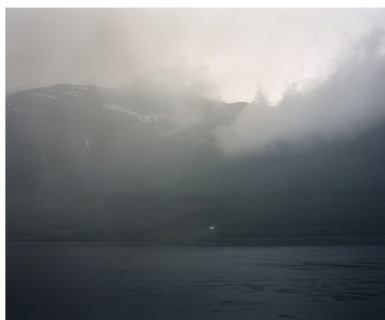
100 *How to Make a Photobook* Jörg M. Colberg, (13. 3. 2012.)

101 Přednáška *Jak to jest zrobione?* Honza Zamojski (6. 10. 2011)

102 Vlastní rozhovor s Rafaělem Milachem 1. 10. 2011

nejdůležitější bude přenesení vyprávění na materiál, téměř bez autorských zásahů. Někdy zase může dobrá autorská edice mít velkou moc při ovlivňování vznikající nálady v mysli diváka. Skvěle nafotografovanému příběhu může ublížit špatná edice, ale dobrá edice může hodně napravit.

sekvence *Kość zrosnie się w 30 dni* Anna Orłowska

5. INSPIRACE

Na otázku, jak fakticky najít klíč ke správné úpravě, si nevystačíme s odpovědí, že každý příběh by jej měl mít. Všechno už bylo, ale všechno se také dá znovu seřadit. Důležité je se dívat, nalézat své mistry a knihy, které nejvíce oslovují. A každého oslovuje něco jiného. Nezbyvá, než neustále se učit a hledat pro vlastní příběh odpovídající kontext.

| Jednoduchý příběh

Zdánlivě nejjednodušší, lineární úprava, vypůjčená z klasického filmu podřizuje vyprávění otázce, co dál? Je nejbližší reportážnímu vyprávění. Autor vypráví chronologicky, kopíruje události, sděluje obsah bez interpretace. Jde o základní způsob stavby příběhu využívající ucelenost akce. Takové vyprávění se zakládá na logických sekvencích velmi podobných základním pravidlům filmového střihu. Po širokém záběru přichází detail, a pokud se hrdina otáčí přes levé rameno, pak je možné vidět, co se za jeho ramenem děje, i když oba záběry vznikly v různém čase a na jiném místě. Zachování plynulosti pohledu dává divákovi pocit spojitosti prostoru, jeho změny pak rozvíjejí dramaturgii, vytvářejí napětí.

Přesně takovým způsobem své příběhy vypráví Eugene Richards¹⁰³ v souboru *Dorchester Days*¹⁰⁴. Autor sestavuje obrázky tak, aby si je divák mohl spojit do plynulého, logického vyprávění. Díky postupné změně scény – „od celku k detailu“, od seznámení s místem a hrdiny přes rozvíjení dalších spolu souvisejících zápletek staví jasný a srozumitelný dokument o životě obyvatel svého rodného města. Následně, pokud v rovině významu půjdeme „od detailu k celku“, pak na tomto základu vznikne vrstevnatý portrét americké společnosti sedmdesátých let.

---

103 Eugene Richards – fotograf, spisovatel, filmař, <http://www.eugenerichards.com/>

104 *Dorchester Days* Eugene Richards, samonáklad, 1978; druhé vyd. Phaidon 2000

| Paralelní děj

O něco komplikovanější je stavba paralelního vyprávění. Pokud jde o vyprávění dvou příběhů, které se proplétají, musí je autor spolu nějakým charakteristickým způsobem provázat. Může jejich spojení založit na kontrastu nebo vybrat hlavní obsahovou linku, která zřetelně a chronologicky naznačí pořadí událostí. Druhý děj může použít k vyprávění o konkrétních událostech. Divák bude číst oba příběhy přesně podle vžitého psychického návyku hledání v realitě základní logiky vyplývající z životních zkušeností. Pokud je taková úprava zesynchronizována, může divák cítit, že se oba děje ve stejné době rozvíjejí současně.

Paralelní děj: *Polskie Sumo* Katarzyna Sagatowska

Tento klíč použila i Katarzyna Sagatowska ve své knize *Polskie Sumo*, kde na pozadí rozvíjejících se příprav k boji a samotného boje umístila jednoduché portréty sumistů, jež jsou v knize určitým druhem refrénu, všechny jsou stejné, krokují děj. Není mezi nimi žádná souvislost, ale obrovská fascinace tělesností a sympatie k závodníkům.

Poněkud méně ilustrativně se ke svým hrdinům chová Michał Łuczak, který podobně jako Sagatowska staví příběh v knize *Brutal*. Neobvykle upřímné a detailní portréty střídá s širokouhlými záběry katovického nádraží. Dvě příběhové linky navíc spojují dva nalezené detaily, autor je zachycuje s melancholií a chová se k tomuto místu jako k jednomu ze svých hrdinů. Jde totiž o vyprávění o tom, že za několik měsíců bude nádraží zbořeno a s ním navždy zanikne i několik desítek let existující atmosféra.

| Retrospektiva

Jedním ze způsobů vyprávění může být retrospektiva, vyvolávání vzpomínek z minulosti, které mají vliv na současnost. Je to metoda budování komplikovaných vypravěčských struktur, které mohou obsahovat rovnoběžně se odvíjející motivy, nebo motivy, jež se prolínají nebo proplétají.

Na stejné metodě vyprávění založil Valerio Spada¹⁰⁵ svou knihu *Gomorra Girl*¹⁰⁶, kterou internetový portál *Blurp* označil za knihu roku 2011. Na pozadí je situace mladých lidí v Neapoli a v popředí autor rozvíjí příběh dívky, kterou zabije zbloudilá kulka. Autor kombinuje fotografie z policejní dokumentace s obrázky přátel a rodiny obětí a se záběry osob, které s tímto případem vůbec nesouvisí, ale žijí v podobné situaci. Snímky jsou doslova zakomponovány do reprodukcí vyšetřovacích protokolů a kniha je upravena do podoby připomínající policejní hlášení, mezi jehož stránky byly vloženy originální snímky. Všechny tyto autorovy impulsy se divákovi spojují do jednoho příběhu, vyprávějším o mafiánských odplatách v jižní Itálii.

Retrospektivní vedení děje využil i Paweł Eibel v knize *Sąsiedzi* (Sousedé). Proplétá současnost s minulostí, a aby dokázal neměnnost určitých jevů, ukazuje, jaké

---

105 <http://www.valeriospada.com/> (22. 4. 2013)

106 *Gomorra Girl*, Valerio Spada, první vyd. 500 ks., Cross Edition 2011 jedna ze světově nejúspěšnějších knih

Said Carl all some for what
has happen. cause i have
hurt every body cause of it
and so has Carl. but i'm
passing on thing every
body that came out there
was lucky there not
died even Carl's
sister.

Chuck &
Carol 7

so far we have kill
7 persons.

Ask For
ETHYL

crowd gathers outside of ven.

Night of the
Marksmen's operation

ESB 177

Retrospektiva: Readheaded Packerwood Christian Patterson

dějové linky se prolínají. Demaskuje závislosti, podobnosti a rozdíly mezi vedle sebe žijícími lidmi, vypráví o jistém univerzálním stavu „společného záměru“, který vzniká právě mezi sousedy. Je příkladem knihy, která dává stejnou váhu snímkům i grafice.

Koláž retrospektivního a asociálního vedení dějové linky použil Christian Patterson¹⁰⁷ v neobvykle inspirativní knize *Readheaded Packerwood*¹⁰⁸. Její úprava je založena na intuitivním rozmístění autorových osobních asociací, které se odvolávají na divákovu citlivost a inteligenci. Zneklidňující „knihy cest“ balancuje na hranici dokumentu a fikce, minulosti a současnosti, mýtu a skutečnosti. Patterson v ní sloučil téměř všechny druhy vyprávění: subjektivní reportáž, kriminalistickou, konceptuální, krajinářskou fotografii a rekonstrukci historických událostí. Sestavil vizuální dokument zločinu – útržky papíru, kresby, dopis, báseň, mapku – se svými asociacemi spojenými s tím, co se stalo v minulosti. Nejde o jednoduchou knihu, a aby člověk dokonale pochopil, o co v ní jde, musí jí věnovat trochu času. Každé další prohlížení přináší nová překvapující odhalení.

| Řešení záhad

Vyprávění založené na asociaci se zdá být vodou na mlýn tvůrcům knih. S její pomocí je možné dále rozvíjet svá autorská křídla, ale jde o velice delikátní materiál, je možné s ní spadnout do neočekávané pasti. Čtenář musí vynaložit úsilí, aby přečetl jazyk, který autor používá, a rozluštil rébusy, které vymyslel. Takové vyprávění příběhu často porušuje pravidla klasické knižní úpravy. Snímky nemusí souviset s akcí, ale jejich cílem je často zdůraznění psychického stavu hrdinů nebo rozšíření významu událostí. Autor při vytváření sítě předpokladů takové knihy musí být disciplinovaný a s nápady zacházet úsporně, aby dílo nebylo srozumitelné pouze jemu.

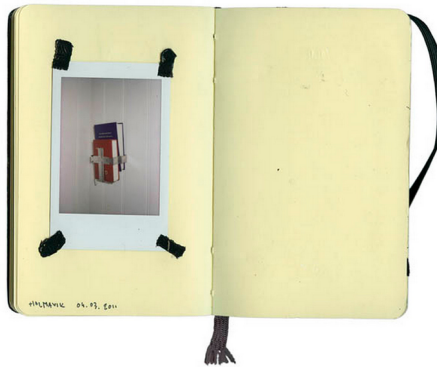
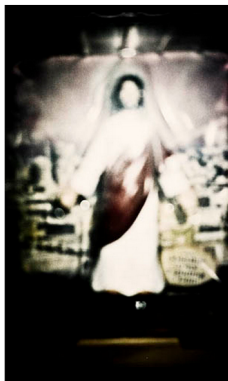
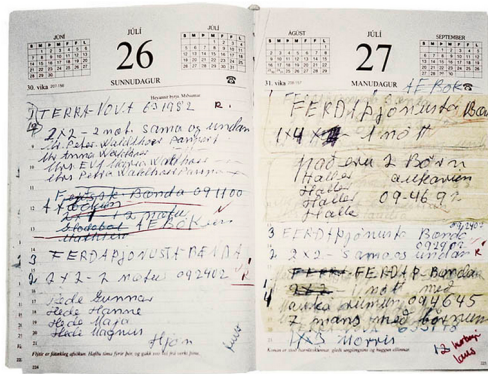
Návrh knihy založené na asociativním vedení děje si vyzkoušel Rafał Milach s *In the Car with R*. Kniha vypadá jako rozpadající se vlastnoručně vytvořený záznamník. Do určité míry jde také o vlastní komentář autora, ten je ve své knize zasazen velmi

---

107 Christian Patterson – americký fotograf, <http://www.christianpatterson.com/>

108 *Readheaded Packerwood*, Christian Patterson, samonáklad, 2010, vyd. MAC 2011 – během jednoho a půl roku byla kniha vydána třikrát, Recontres d'Arles: cena pro nejlepšího autora knih, nominace na cenu Kraszna-Krausz za nejlepší knihu.

Řešení záhad: *In the Car* with R Rafał Milach

hluboko. Milach experimentuje s narací, rozvádí mnoho dějových linek v různých stylech najednou. Hlavní osou je cesta po Islandu. Nad tímto dějovým pozadím vystupují jeho zastávky, na nichž pohledem zkoumá lidi, které potkává, vystávají zamyšlení nad sebou samým a nad vlastní tvorbou. V knize na každém kroku narážíme na různé dějové odbočky, hry na asociace, jejich stavění a boření. Pro čtenáře je její analýza neobyčejnou výzvou. Pokud někoho fascinují záhady, pak může zažít nečekaná dobrodružství.

Na takovýchto spojeních postavil své dvě knihy *Western* a *Sweet Little Lies* i Kuba Dąbrowski. Sekvence jsou intuitivní a subjektivní. Vytvářejí nejen svět, který je zachycen na snímcích, ale i obraz autora – kým je, co jej zajímá, na co je citlivý – a co více, obě knihy jsou momentkami z jeho života. Je plná her s různými styly, se kterými přímo žongluje, mrká přes objektiv přímo na diváka a jednoduchými nestudiovými snímky obemknutými tenkými sešitovými rámečky vyvolávajícími dojem naprosté spontánnosti. Nemůžeme však vůbec tvrdit, že skladba snímku je jakkoliv náhodná. Jde o vědomý umělecký styl, systematicky budovaný záměr. Umělec zachovává spojitost prostoru, skvěle komponuje skladbu, míchá spolu snímky nejrůznějších situací a spojuje je, jak ve formální, tak i v symbolické rovině.

Osobní hra s asociacemi se objevuje také v knize Filipa Zavady *Drewniane gody* (Dřevěné hody), ve které jsou propojeny dva fotografické styly, přičemž oba mluví stejným jazykem a rozvíjejí jednu dějovou linii. Jde o velmi jednoduchý příběh, ale rozmístění snímků je intuitivní, sekvence nemluví přímo, ale vyžadují od diváka analýzu. Formát knihy připomíná tradiční rodinné nebo svatební album, i když bychom v něm marně hledali snímky vytvořené během velkých rodinných událostí. Nepochybně by mohlo jít o poctu každodenní všednosti, kdy nikdo není svátečně oblečen, a místnosti nejsou uklizené.

Z poněkud jiného úhlu pohledu vidí všednost Anna Orłowska. V knize *Kość zrośnie się w 30 dni*¹⁰⁹ (Kost sroste za 30 dní) přihlíží neodvratitelnosti různých rozhodnutí, pomíjivosti, neopakovatelnosti určitých okamžiků, věcem všedním a banálním. Intuitivně vybrané snímky z různých okamžiků svého života umístila do černé obálky tak, jakoby je tím chtěla od okolí odizolovat. Každý z těchto snímků nakonec už je odizolovaný, odlišný, nejistý a z „jiného příběhu“. Významy se nejčastěji

---

¹⁰⁹*Kość zrośnie się w 30 dni* Anna Orłowska, nákl. 150 ks. (ručně číslovaných), samonáklad 2012

objevují tam, kde se snímky dotýkají, takže stavba příběhu rozhodně vyžaduje liniový způsob vyprávění děje, kterým je kniha – možnost otáčení stran pro ověření jak je postavena sekvence, je nepostradatelná.

| Hledat a odhazovat

Je dobré se dívat a analyzovat, vyvozovat závěry a budovat na jejich základě vlastní nápady, ověřovat, k jakým došlo rozhodnutím a proč. Při tom všem si je třeba dávat pozor, aby náhodou nedošlo k přílišnému ovlivnění někým jiným. „*Vidím docela často, že lidé fotografují „podle někoho“ a velmi mě to irituje, ale snažím se to nekritizovat, protože jsem se sám do této pasti několikrát chytil.*“¹¹⁰ – přiznává Milach.

Mnoho knih stejně jako umělců disponuje velkou silou ovlivnit. Je těžké se z ní vymanit, proto je dobré i u nich hledat vady, podkopávat autoritu, přemýšlet, jak určitá témata zpracovat jinak. Vzdát se svých mistrů. Nakonec každá kniha má své nedokonalosti. Často je důsledkem jistých událostí a kompromisů, což také způsobuje, že může být výjimečná. Kolik autorů, tolik pracovních metod.

---

110 Vlastní rozhovor s Rafałem Milachem 1. 10. 2011

6. EDITACE – ÚPRAVA

Ve většině případů je dobré do procesu výroby díla zapojit i jiné osoby, dokonce i v případě, že by autor knihy byl geniální. Měl by si uvědomit, že je jedině ku prospěchu věci, pokud do své práce zapojí i jiné lidi. Jeden z geniálních polských režisérů Krzysztof Kieślowski¹¹¹ se konzultace svých nápadů vůbec neobával: „*Všichni jsme si navzájem dělali kolaudace. (...) Byli jsme přátelé – s Agnieszkou Holland, Wojtkem Marczewským, s Krzysztofem Zanussim, s Edwardem Żebrowským, s Feliksem Falkem, s Januszem Kijowským, Marcelem Łozińským, a také s Andrzejem Wajdou. Mnoho lidí v různém věku, s různými zkušenostmi, každý z nás měl za sebou jiné úspěchy – měli jsme pocit, že si něco vzájemně dáváme. Povídali jsme si o nápadech, četli jsme scénáře, uvažovali jsme nad obsazením, a nad nejrůznějšími záležitostmi. Tak jsem můj svůj scénář sice napsal sám, ale měl několik spoluautorů. Mnoho lidí mi dodávalo nápady, aniž by sami věděli, že jsou jejich autory, prostě se objevili v mém životě*“.¹¹² Je dobré být bdělý na každém kroku a nepřehlédnout žádné inspirující situace.

Výběr snímků je potřeba konzultovat s, někým důvěryhodným, kdo je ochoten se na knihu pozorně podívat, kdo bude upřímný, dokonce i když může dojít k nepříjemným konfrontacím. Konzultace jsou užitečné v okamžiku, kdy autor ve svých úvahách uvízne a nemůže se pohnout z místa. Nemalým nebezpečím je také vazba ke svým snímkům a nedostatek odstupu, který je pro vyřazení některého ze snímků nezbytný. Pak se objeví potřeba někoho, kdo autora trochu postrčí, postaví jej před zrcadlo.

| Zapnout a vypnout

„*Já sám jsem prosil o konzultace*“ – přiznává Rafał Milach – „*7 pokoi upravoval Jan Graroup*¹¹³, *požádal jsem o názor Andrzeje Kramarze*¹¹⁴, *Kuby*

---

111 Krzysztof Kieślowski – jeden z nejslavnějších polských režisérů, natočil mj. *Amatér*, *Dekalog*, *Tři barvy*.

112 Krzysztof Kieślowski, *O sobie*, red. Danuta Stok, vyd. Znak, Krakov 1998, str. 81

113 Jan Grarup – dánský fotoreportér a zakladatel agentury Noor Images

114 Andrzej Kramarz – polský fotograf a kurátor, propagátor samonákladu,

Dąbrowského, Annu Nałęczkou . V knize ‚Is Not‘ a v ‚In the Car with R‘ jsou sekvence, které také dělala Ania, Andrzej, a jsou i takové, které jsem konzultoval s Ingou Shneider¹¹⁵, kurátorkou Galerie V8¹¹⁶. To já jsem je požádal o konzultaci, byla to moje iniciativa. Pokud jde všechno tímto směrem, pak je vše v pořádku. To, že si při výběru snímků pomáháš něčím názorem, je součástí procesu.“¹¹⁷ Při konzultaci by však autor měl být neobvykle ostražitý, aby si z ní odnesl jen tolik, kolik je nezbytně nutné a dále pracoval tak, jak to cítí a nevnímal názor konzultantů jako bezvýhradné nařízení, ale pouze jako ukazatele, impuls k dalším úvahám, o kterých má smysl diskutovat. „Pokud řešíme nějaký problém, musíme být otevření, ale jakmile již známe řešení, tak se musíme přepnout na uzavřený způsob práce a řešení použít.“ – řekl John Cleese¹¹⁸ na konferenci Video Arts Ltd.¹¹⁹ „Jakmile se již rozhodneme, budeme úspěšní pouze tehdy, pokud budeme tato rozhodnutí uplatňovat odhodlaně a nepodleháme žádným pochybám. Nejlepší je tedy často měnit svůj přístup z otevřeného na uzavřený.“ Při konzultaci s kýmkoli je dobré umět zapnout i vypnout svého vnitřního kritika. Jednou vnímat něčí názory s respektem, jindy zase o názorech diskutovat. Takovéto změny způsobu myšlení mohou přinést překvapivé výsledky a mít pozitivní vliv na rozvoj knihy. Jde však o tvůrčí experimenty, které vyžadují čas. Existují umělci, kteří si sami vybírají a upravují snímky, vědí, co chtějí a jak toho dosáhnou. Pokud někdo opravdu takový je, je lepší se mu vyhnout, protože nestojí o komentáře zvenku. „Během práce na úpravě knihy mi bylo trochu jedno, co si jiní myslí“ – říká Sagatowska: – „Dlouho jsem čekala, než jsem přišla na to, jak to chci já sama ukázat“.¹²⁰

Mnoho autorů ze strachu před kritikou však nechce své knihy konzultovat. Všichni to víme, nikdo ji nemá rád. Je dobré si však pamatovat, že konstruktivní kritika může být mnohem lepší než pochvala. Ta totiž může způsobit, že se autor do toho, co dělá, zamiluje a spadne do nejnebezpečnější pasti, přestane hledat. Nakonec se vzpamatuje s myšlenkou, že ztratil několik let života jen proto, že jej někdo poplácával po rameni. Všechno samozřejmě záleží na autorově žebříčku hodnot. „Mezi komedií a

---

<http://www.andrzejkramarz.com/> (24. 4. 2013)

115 Inga Schneider – německá kurátorka, propagátorka samonákladu

116 <http://www.v8-verlag.de/galerie.html> (24. 4. 2013)

117 Vlastní rozhovor s Rafałem Milachem 1. 10. 2011

118 John Cleese – jeden z nejznámějších britských komiků

119 Video Arts Ltd – organizuje kulturně-vzdělávací dílny pro univerzity, firmy, veřejné instituce

120 Vlastní rozhovor s Rafałem Milachem 5. 4. 2012

vědomím vlastní hodnoty je velmi tenká hranice. Je dobré mít tento prostor pod kontrolou, abychom neztratili odstup.“¹²¹ – zdůrazňuje Milach.

| Žít s ní

Práce na knize od autora nejčastěji vyžaduje to, aby s ní žil celou dobu a v různých situacích konfrontoval sebe se svými snímky a se svými nápady. Návrh knihy na počítači funguje do určitého okamžiku, pak je nezbytné začít pracovat s reálným obrazovým materiálem. „Něco, co dobře vypadá v elektronické podobě, se nemusí vždy hodit na knihu“ – zdůrazňuje Zamojski – „Kniha je od obrazovky natolik odlišným médiem, že musí i jinak fungovat. Není to médium, ve kterém si prohlížíme obrázky a v každém okamžiku můžeme přeskočit do jiného okna. Kniha má jiný rozměr.“¹²²

Rafał Milach *In the Car With R*

Mnoho samonakladatelů pracuje na uspořádání svých snímků a přitom je rozvěšuje po stěnách. Toto řešení pak nabízí možnost změny, snímky mohou ze souboru

---

121 Ibidem

122 Přednáška *Jak to jest zrobione?*

vypadávat nebo se do něj vracet. Je to také velmi dobrý způsob jak narazit na vlastní, často neočekávané uspořádání. Nabízí také náhodné rozhovory s lidmi, kteří místo, kde obrazová skica visí, navštíví. Je velký rozdíl mezi rozhovorem o svých fotografiích a přemýšlením o nich. Rozhovor generuje nové koncepce, přináší na obrazový materiál další významové vrstvy, rozšiřuje obzory a povzbuzuje.

Další etapou je nalepování snímků do čistého bloku. Nejlepší je pak použit rozměr hotového produktu. Díky tomu se autor může zkonfrontovat s hmatatelným prototypem makety, může snímky snadno přelepovat a sestavit do různých konfigurací.

Jinak se díváme na snímky visící na stěně, jinak na nalepené do bloku a ještě jinak na poskládané v počítači. Omezit se pouze na poslední možnost často způsobuje, že autor nevyužije svůj potenciál naplno.

| Identifikace

Čas, kdy autor „žije s knihou“, je skvělým okamžikem pro výběr názvu. Podle pravidel autorských práv by měl název být pokud možno krátký, i když se slovní obraty dobře pamatují. Název by neměl odhalit celý obsah hned na začátku, aby kniha mohla odběratele zaskočit; neměl by být příliš tajemný, aby tak mohl nést nějaké sdělení, které by mělo být natolik přitažlivé, aby upoutalo pozornost. Takovým názvem je kniha *Najważniejszego i tak wam nie powiem*¹²³ od Łukasza Ruznicy, který provokuje, aby čtenář zjistil, co autor chce sdělit. Některé tituly jsou slovními hříčkami jako *IS (not)* o Islandu, další se pak podřizují průvodní myšlence knihy, jako je název *Kośc zrośnie się w 30 dni*, který využívá podobnost časového období. Význam názvů může být nasycený, jako je *Przedwiośnie* (Předjaří), který kromě toho, že označuje přechodné roční období, se odvolává na známou (pro všechny Poláky) povinnou četbu Stefana Žeromského, přičemž stejnojmenná kniha Karoliny Zajączkowské je dokumentem o náctiletých. Velmi obratně byl vybrán titul knihy o Bělorusku od Sputnik Photos, na obálce se vzájemně prolínají dva tituly, anglický a běloruský a vytvářejí tak nečitelný znak – symbol chaosu, ve kterém se země zmítá. Každá část názvu má svůj význam.

---

¹²³ *Najważniejszego i tak wam nie powiem*, Łukasz Ruznica a Thomas Schostok a.k.a. {ths} , 132 str., nákl.: 350 ks., samonáklad 2012

Anglická část *Stand By*¹²⁴ označuje stav vyčkávání, ale zároveň připravenosti, ale náhodou je i zvoláním „Povstaň Bělorusko“ (BY je mezinárodní zkratkou Běloruska).

Stand By/3a Беларусь, grafický návrh Ania Nałęcka

Běloruská část názvu *3a Беларусь* je pak propagandistické heslo mnohokrát využitě na billboardech. Pokud má kniha ambice proniknout i mimo domácí/lokální trh, je dobré, aby měla i mezinárodní název, jako je *Smog*, *Western*, *In the Car with R* nebo *Brutal*.

| Co z toho máme

Autor s knihou prodává i svůj čas a vzájemnou konfrontací s ní má šanci objevit jednu z nejdůležitějších souvislostí vyplývajících z její výroby. Co mu kniha dává a co se díky ní o sobě dozvěděl? Zodpovědět tyto otázky je nejpodstatnější výsledek tvůrčí práce, na níž je nejzajímavější samotný proces, jak docházíme k rozhodnutím a co z nich vzniká.

„Při výrobě knihy ‘Kości’ jsem se rozhodla netrápit se tím, že něco je banální.“ – přiznává Orłowska – „povolila jsem si uzdu a podle mého názoru, i trochu zariskovala s vydáním této knihy. Bylo to projevy bez myšlení na to, co to znamená. Potom jsem se přesvědčila, že musím své intuici věřit.“¹²⁵

Pokud může být práce na knize pro autora záležitostí k poznání sebe sama, anebo k objevení kousku tajemství smyslu tvorby, pak stojí za to tomu obětovat čas.

„Celé roky jsem si myslela, že portrétování lidí nemá smysl, že je portrétem fotografa a nikoli fotografované osoby.“ – svěřuje se Sagatowska – „Pravdou je, že

¹²⁴ *Stand By/3a Беларусь*, 160 str., Sputnik Photos 2012
¹²⁵ Rozhovor s Annou Orłowskou 11. 5. 2012

jsem se dlouho bála někoho portrétovat. Sumisti byli na hraně, protože jsem to již zlomila a nafotografovala je. Byly to velmi jednoduché portréty. Jakmile jsem je však trochu poznala, uviděla jsem, že oni jsou na těch snímcích opravdoví. Začala jsem portréty opět věřit. Pak jsme pochopila, že to, co mě na fotografii nejvíce fascinuje, je setkávání s lidmi. ¹²⁶

Životní zkušenost s výrobou knihy se pro autora může stát neocenitelnou. Pokud se ukáže, že si díky ní prohloubil své vědomosti a dovednosti, pak to znamená, že pro něj samého byla kniha úspěchem.

---

126 Rozhovor s Katarzynou Sagatowskou 5. 4. 2012

7. PROJEKT

Pokud autor ví, co by chtěl divákovi sdělit a již zná důvod vzniku své knihy, může se věnovat jejím dalším, poněkud materiálnějším aspektům, tedy grafickému návrhu. Další pastí čekající na samonakladatele je jeho přesvědčení o tom, že je dobrým grafikem. A dobrými grafickými návrháři jsou ve většině případů pouze ti, kteří se zabývají jen navrhováním.

grafický návrh: Ania Nałęcka, Tapir Book Design

| Minimalismus a maximalismus

Je samozřejmé, že každý příběh potřebuje přibarvit. Grafička Anna Nałęcka zdůrazňuje: „*Jestli má autor ke svému návrhu spíše novinářský přístup, pak všechny tyhle přízdoby zahodí a nebude se moc párat s výběrem papíru.*“¹²⁷ Přesně takový charakter má i kniha *W poszukiwaniu diamentów*, a to i přesto, že autor Tomasz Wiech její grafický návrh svěřil grafikovi, který se rozhodl pro úsporné vyznění obálky. Pocit, že toto rozhodnutí nebylo náhodné, je však naprosto převládající. Totéž není možné říci o Kubovi, který o vzhledu knihy *Western* rozhodoval sám. Dąbrowski z grafické úpravy záměrně rezignoval, ale nějakou typografii přece jen použil. Bohužel čtenář vidí, že jde o náhodnou volbu. V druhé knize se tato chyba již neopakovala a všechny texty napsal ručně, což nakonec má také svůj důvod, podtrhává tím osobní charakter knihy. Obě knihy Dąbrowského jsou jako fanziny – nízkonákladové publikace s jednoduchým levným sešivaným hřbetem, s obálkou ze stejného levného papíru s nízkou gramáží, jako je celá kniha.

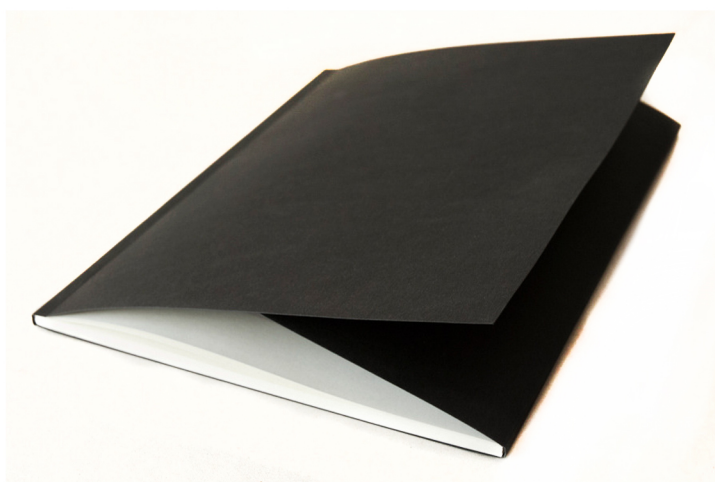
spojení obyčejných novin s policejním spisem: *Gomorra Girl* Valerio Spada

Návrh knihy má obrovskou působivost, směřuje diváka na stopu interpretace obsahu, pomáhá vyřešit obsažené rébuse a může znásobit požitek z jejího vnímání.

¹²⁷ Vlastní rozhovor s Annou Nałęckou 4. 10. 2012

Například kniha *Gomorrah Girl* vypadá jako spojení obyčejných novin s policejním spisem – od začátku je jasné, s jakou látkou má divák co do činění. Grafička Katarzyna Legędź¹²⁸ doslova zabalila knihu Anny Orłowské *Kość zrosnie się w 30 dni* do černé obálky a izolovala tak její obsah od okolí.

grafický návrh: Katarzyna Legędź

Vytvořila objekt – černou díru existující v jiném časoprostoru. Zvolená typografie se ani zde k tématu knihy úplně nehodí, ale výběr papíru, úprava fotografií a kvalita tisku může při jejím prohlížení vyvolat velmi dobrý pocit.

Podobný estetický dojem mohou vyvolat minimalisticky, ale pečlivě a velice elegantně navržené knihy *Normalizm 1 a 2* (Normalismus). Vzhled knih neobsahuje nic, co by odvracelo pozornost od fotografií uvnitř, dokonce ani paginaci (číslování stránek). I když jde o skupinové dílo, není jasné, kdo je autorem kterého souboru, což odpovídá myšlence pro tento projekt zvoleného názvu „*Normalizm*“. Obrazy se mají slévat a vzniklý rovnovážný (normalizovaný) stav pak už nic neovlivní. Na úspornost vsadila také grafička knihy *Drewniane gody* Katarzyna Pietrzak-Zawada¹²⁹, když jako jediný zdobný prvek použila bílou obálku s hlubotiskem. Kniha svým formátem připomíná dávná rodinná alba a při vnímání těchto souvislostí nepřekáží žádný rušivý prvek. Umění grafického navrhování zahrnuje i schopnost rezignovat ze zdobných prvků. „*Já*

---

128 Katarzyna Legędź – fotografka a grafička

129 Katarzyna Pietrzak-Zawada – malířka, grafička, knižní grafička

*jsem v knize vytvořila rámeček. Snažím se, aby design byl téměř neviditelný, aby nedominoval.*¹³⁰ – zdůrazňuje Nałęcka.

Přebytek ozdob může dokonce uškodit, pokud např. snímky v knize nejsou příliš působivé. Příkladem takové nešťastné volby je kniha s reportážemi Andrzeje Dobosze¹³¹, která sice získala 1. cenu na European Design Festival v roce 2012. Původně však mělo jít o knihu fotografií, ale tato skvělá grafická úprava toto předsevzetí zničila.

Andrzej Dobosz, Andrzej Dobosz, grafický návrh: Ryszard Bienert

| Správná cesta

Gramáž, vyhlazení, odstín papíru mohou mít klíčový význam. Pokud je tisk obrázků oboustranný, neměl by papír prosvítat, aby nic nenarušovalo dojem ze snímků.

130 Vlastní rozhovor s Annou Nałęckou 4. 10. 2012

131 *Andrzej Dobosz, Andrzej Dobosz*, 480 str., nákl. 500 ks. číslované, samonáklad 2011, <http://www.dobosch.com/>

Důležité je vědět, jak papír nasává barvu, jak se mění kontrast a barvy na něm vytištěných obrázků. Křídový papír, který se kdysi velmi často používal pro tisk fotografických knih, je nyní úplně zapomenut. V porovnání se současně vyráběnými papíry se projevil jako málo atraktivní. Kniha *Polskie Sumo* Sagatowské věnující se tématu velmi blízkému japonské kultuře, by jistě působila lepším dojmem, kdyby nebyla nepoužita právě „křída“, která se zdánlivě hádá s východními neobvykle subtilními estetickými pravidly. Podobně je na tom i kniha *Najważniejszego i tak wam nie powiem* – kluzkost použitého papíru ještě násobí nechut', kterým Rusznicovy fotografie působí a vytvářejí bariéru, která brání hlubšímu průniku do děje. Velmi dobře byl pak zvolen papír k příběhu vyprávěnému v knize *Brutal* – je drsný, šedý a matný jako realita, o které kniha vypráví.

Pokud se rozhodneme spolupracovat s grafikem, je nezbytné si být jistý, o jaký typ projektu se má jednat. Všechny předchozí činnosti mohou autora k tomuto rozhodnutí přiblížit. Grafik by hned na začátku měl vědět, jaké bude mít kniha rozměry a i to musí mít svůj důvod. Pokud je intimním příběhem, pak spíše nebude velkým těžkým albem, ze kterého je pocit blízkosti těžko citelný. Proto bude spíše malá jako *Western* nebo *In the Car with R*. Pokud však má příběh diváka ohromit, bude publikace okázalá tak, aby snímky dostaly maximální možný prostor pro své působení. Takové předpoklady má i kniha Michała Łuczaka, který, jak již bylo popsáno, vypráví o architektonickém objektu, proto je i ona v přesném měřítku. Obálka, formát knihy a druh papíru zodpovídají za první dojem. Začínají budovat vztah odběratele k prezentovanému příběhu, což musíme mít stále na paměti, a musíme se vynasnažit o to, aby našel správnou cestu.

| Důležité a důležitější

Konzultovat s grafikem je dobré již během vytváření sekvencí. Když má být vazba knihy šitá, pak se musí skládat ze čtyř, osmi nebo šestnácti listů v závislosti na tloušťce papíru. Další stránky budou slepovány, proto by se na místa, kde bude lepený spoj, neměla dávat rozkládací dvojstránková fotografie. V takovémto případě se stránky buď nechtějí úplně otevřít, nebo vypadávají. Existují však i výjimky. „V knize *In the*

*Car with R' jsem se rozhodla ponechat dvojstránkové obrázky i v místech lepení, protože sekvence, na které jsme dlouho pracovali, byla důležitější.*¹³² – říká Nałęcka.

Rozhodnutí týkající se knihy by měla vznikat synchronicky. Před začátkem práce na návrhu by autor měl víceméně vědět, které snímky mají být na rozkládacích dvojstranách a které ve dvojicích. Zdali mají mít snímky rámečky a jaké, zdali budou všechny obrázky ve stejné velikosti, a pokud ne, pak které budou menší a které větší. Zdali mají být v knize prázdné stránky nebo zdali se snímky budou opakovat, zdali bude v knize text, nebo v ní mají být nějaké dodatečné grafické motivy. Tohle všechno může mít vliv na sekvence, ale samozřejmě se vše může během různých etap měnit. Anna Nałęcka zdůrazňuje, že by se autor měl o knize s grafikem co nejvíce radit, např. o tom, jakého by chtěl dosáhnout výsledku, co cítil při fotografování atd. *„Při takových rozhovorech mohou na povrch vyplýnout nuance, které na snímcích nejsou vidět a text, pokud nějaký existuje, je neobsahuje.*¹³³ Grafík by toto všechno měl vědět, aby mohl návrh co nejlépe zpracovat. *„Já se vždy usilovně snažím, aby tam byla myšlenka a z té myšlenky návrh vycházel.*¹³⁴ Každé jeho rozhodnutí by mělo mít svůj důvod, aby tak mohlo podpořit vyprávění příběhu a tím se dosáhlo určeného cíle.

---

132 Vlastní rozhovor s Annou Nałęckou 4. 10. 2012

133 ibidem

134 ibidem

8. MAKETA

Jakmile již vznikne grafický návrh, je dobré si vytisknout první maketu, díky které si může autor ověřit, jak kniha funguje, jestli jsou všechny snímky potřebné a posloupnost souhlasí. Pak může nalézt chyby a nedostatky. Maketa také pomůže s konečným rozhodnutím ohledně formátu, obálky, druhu papíru a druhu vazby. Vytištěnou maketu může autor ještě konzultovat. Jörg M. Colberg dokonce radí, aby po všech opravách byla vytištěna ještě jedna maketa. Musíme si uvědomit, že každá maketa knihu zase o něco přiblíží ideálu. Díky ní budou další rozhodnutí, ke kterým už dojde v tiskárně, přijímána s větším přesvědčením.

9. TISK

Jakmile je již návrh knihy hotový, začíná další, neméně komplikovaný proces jejího tisku. Výběr tiskárny, které jsou všeobecně velmi problematickými pomocníky, zvláště pokud jde o tisk malého a specifického nákladu, není jednoduchý. Je dobré najít takovou, která má už za sebou určitou zkušenost s tiskem uměleckých knih, a jak tvrdí Honza Zamojski: „*aby cítila, že autorovi na ní záleží, pak se více snaží*“.¹³⁵

tisk knihy *Brutal* Michał Łuczak

---

135 Přednáška *Jak to jest zrobione?* Honza Zamojski (6. 10. 2011)

Ostatně, začínáme-li pracovat na návrhu knihy, měli bychom hned na začátku navázat kontakt s tiskárnou, protože koncept musí být podmíněný jejím možností. Musíme vědět, jaké zvládne druhy papíru, barev, plátna, písma a technologie, jestli knihaři umí knihy šít, nebo je jen lepší. Není na škodu s tiskárnou konzultovat i celou maketu. Často jsou nejlepší nápady příliš drahé a při malém nákladu neproveditelné.

Důležité je také navázat dobré vztahy s tiskařem, pak se často věci stávají o hodně snazší a může vzniknout kniha, jakou chtěl autor mít. „*Tiskař nemá rád, když mu někdo stojí za zády a upozorňuje jej na různé nečistoty, které mu padají do stroje, když musí měnit barvy nebo čistit plechy.*“ – říká Honza Zamojski – „*ale jakmile si všimne, že autorovi na něčem velmi záleží, pak svůj postoj začíná měnit, a začne se mu líbit, že si někdo uvědomuje jeho schopnosti.*“¹³⁶

Jakmile se autor objeví v tiskárně, zpravidla jej tiskař zavalí vzorníky papíru, pláten, nití a písem. Je jich nepřehledné množství a je velmi snadné se v nich ztratit. Je dobré si pamatovat to, co bylo s grafikem dohodnuto, a než se cokoliv začne tisknout, je vhodné se dokonale seznámit s technickými záludnostmi tiskového procesu. Každý papír vyžaduje o trochu jinou přípravu fotografií, jinak vstřebává barvu, jsou i takové, které je třeba lakovat. Čím je papír tlustší, tím hůře se skládá, tenký zase propouští světlo. Jde o neodvratnou volbu a v celkových nákladech na produkci knihy představuje nemalou část.

Práce s tiskárnou má pro samonakladatele dvě strany mince. Na jednu stranu má šanci se s ní rychleji domluvit než velké nakladatelství, ve kterém na knize pracuje celý štáb lidí. Na druhou stranu je však těžší nalézt v nakladatelství osobu odpovídající za případnou chybu. V případě samonakladatele je vše jasné – za chyby si vždy zodpovídá sám.

---

136 Ibidem

10. PRODEJ | PROPAGACE

Proces samonákladu knih můžeme rozdělit na tři fáze: první je vymýšlení knihy, druhou její výroba a třetí je její distribuce. Pokud jde o úroveň zaangažování, která je od autora vyžadována, není ta poslední o nic méně důležitá než první nebo druhá. Navíc jde často o další etapu, na které by měl autor začít pracovat zároveň se vznikem knihy.

| Něco za něco

Internet se v posledních letech stal nejen prostorem komunikace, ale také dokonalým nástrojem, který mohou umělci využít pro získávání peněz na své projekty. V západní Evropě a ve Spojených státech je model společenského získávání kapitálu na nejrůznější iniciativy, neboli „crowdfunding“ velmi rozvinutý a populární. Nápad je jednoduchý, když autor nemůže pro svůj projekt najít sponzora, když nezískal grant nebo nezískal půjčku, osloví velké množství lidí, kterým svůj záměr vysvětlí a požádá je o nějakou malou sponzorskou částku. Připraví si proto podrobný popis svého projektu, ilustruje ho pomocí makety, odvolává se na doporučení různých autorit v oboru a určí si částku, kterou potřebuje na realizaci svých záměrů. Je to velmi dobrá metoda na rozšíření svého kapitálu, dokonce i v případě, že autor počítá s grantem od nějaké veřejné instituce, která svůj příspěvek na projekt podmiňuje vlastním vkladem. Další nespornou výhodou je, že tato metoda pomáhá nejen s hledáním prostředků např. na vydání knihy, ale pomáhá ji také distribuovat.

V době společenských sítí není masové šíření vlastního nápadu žádným problémem. Výměnou za podporu projektu může autor svým věřitelům nabídnout nějaký unikátní dárek v podobě limitované kopie své knihy, vybraných originálních výtisků fotografií z knihy nebo atraktivních slev – v závislosti od výše příspěvku. Díky tomu se může sponzor cítit do projektu svým způsobem zapojený a v podstatě se stává spolunakladatelem knihy.

PHOTOGRAPHY

On the other side of the mountains from the Russian town of Sochi, where the Olympic flame will be lighted next year, a war is being waged.

View more ...

SHOP

The Secret History of Khava Gaisanova and the North Caucasus

WEBSHOP - 03.01.13 6 PM

Khava Gaisanova lives in Chermen, a village in the heart of the North Caucasus. In 2007 her husband disappeared, like so many men in the North Caucasus disappear without a trace - kidnapped, arrested or simply executed and buried in anonymous graves.

Writer Arnold van Bruggen and photographer Rob Hornstra met her by chance and became intrigued by her story, which is drenched with blood but punctuated by the will to survive. Hornstra and Van Bruggen then came to the attention of the security forces, who ultimately prevented them from travelling through the region. Even the strong Khava was intimidated and her family has avoided all contact since. Khava's history reads like the history of the North Caucasus itself.

Hornstra and Van Bruggen have visited the North Caucasus numerous times between 2009 and 2010. They too became victims of the violence, corruption and abuse of power that have plagued the region for centuries. This book is a penetrating account of their travels.

200 mm x 270 mm / 350 pp + 32 pp. insert / Go to the shop page

ARTICLES

Living Dangerously in the North Caucasus

On the other side of the mountains from the Russian town of Sochi, where the Olympic flame will be lighted next year, a war is being waged. From the Caucasus' impenetrable forests and mountains,

Islamist rebels are engaged in a struggle for independence from Russia, with the goal of forming the 'Caucasus Emirate.' The conflict is not confined to the North Caucasus, however. In recent years, attacks on an airport, a theater and the metro in Moscow have resulted in dozens of civilian casualties. After protests against the Vladimir Putin-Dmitri Medvedev leadership in Moscow in late 2011, the rebel leader Dokku Umarov announced that ordinary Russians would no longer be targeted. And since then, there have been no major terrorist attacks outside the North Caucasus. In the Caucasus itself, however, the violence continues unabated. According to the independent blog Caucasian Knot, in 2012 alone, about 600 people were killed in

Read more ...

SKETCHBOOK

Thanks for your help to Khava!

ARNOLD & ROB - 07.05.13 2 AM

Khava's husband has been declared dead; standard procedure when someone has been missing for more than five years.

Now that her family has definitively lost its breadwinner, Khava has come up with a plan to open a roadside shop. She hopes the income will be enough to support her family and educate her granddaughters. Khava is the main character of our latest book. Via her life story we were able to tell the dramatic history of the North Caucasus.

In April and May we collected money for Khava, thanks to you, readers and followers of The Sochi Project. In only two weeks we collected almost 3000 euros for her new shop. In the beginning of May with this money we went to North-Ossetia to furnish her shop, unfortunately we couldn't join her in her village, despite our efforts to get permission from the Russian security & migration services

Khava, her son, daughter in law and grandchildren are more than happy with the 'miracle' that overcame them. Hopefully this marks a new beginning in their lives. See some pictures here:

Read more ...

TWEETS

Pankisi Gorge, Georgia. Refugees from Chechnya arrived here in 1925-1932. 2 days on horseback, 5 by foot.
<http://t.co/Wj3gRDp030> 6:05 PM May 11th

Pankisi Gorge, Georgia. Refugees from Chechnya arrived here in '99-'03. 2 days on horseback, 5 by foot.
<http://t.co/IE0UJzcy> 6:05 PM May 11th

"I breath, I think, I write - it means I live" wrote Bella. In 2010 she died in a car accident...
<https://t.co/SE8FM5CjYk> 6:06 PM May 11th

In Pankisi Gorge, Georgia, Rob maybe made the last picture of our Sochi Project. This; but then with his camera:
<http://t.co/SrUjz3Bsi> 6:06 PM May 11th

Meeting the last surviving veteran of the Tsevt uprising in 1945
<http://t.co/8MA06iTw> 6:08 AM May 11th

On many main roads in Georgia signs show the way to Sokhumi/Sukhum, Abkhazia. Wishful thinking!
<http://t.co/P0v0kRm9H> 6:38 AM May 11th

The amazing reconstructions of Georgian tourist sites. Like Telavi:
<http://t.co/0p2d29k9S> 8:05 AM May 11th

@photolax -) in reply to: photolax 5:05 PM May 10th

All over the Soviet Union people honor the veterans of World War II. Like Tamar Karakhanova, 91, in Tbilisi
<http://t.co/ECas5Fbnk> 1:51 PM May 9th

@LuigiDeIasse yes! For more than a year already, I believe in reply to: LuigiDeIasse 8:06 PM May 9th

ABOUT THE SOCHI PROJECT

Save slow Journalism

In 2014, the Olympic Games will take place in Sochi, Russia. Never before have the Olympic Games been held in a region that contrasts more strongly with the glamour of the Games than Sochi. Just 20 kilometers away is the conflict zone Abkhazia. To the east the Caucasus Mountains stretch into obscure and impoverished breakaway republics such as Chechnya, North Ossetia and Chechnya. On the coast old Soviet sanatoria stand shoulder to shoulder with the most expensive hotels and clubs of the Russian Riviera.

Between now and 2014 the area around Sochi will change beyond recognition. The extreme makeover is already underway: rugged flats and poverty-stricken resorts are disappearing at high speed from the partly fashionable, partly impoverished seaside resort of Sochi. Thousands of labourers from across Russia and abroad live in prefab accommodation in order to have the stadiums, hotels and modern infrastructure finished on time. Helicopters fly backwards and forwards with building materials. The economic crisis is glossed over as much as possible.

Photographer Rob Hornstra and writer/illustrator Arnold van Bruggen plan to document the changes in the area around Sochi over the coming five years. The Sochi Project will be a dynamic mix of documentary photography, film and reportage about a world in flux, a world full of different realities within a small but extraordinary geographic area.

The Sochi Project is a unique, in-depth and as such a costly project. Dutch newspapers and magazines are unable to undertake or afford a project of this scale. We think it is important that independent, documentary journalism continues to exist. That's why we are doing it ourselves. You can make your own contribution by becoming a donor of The Sochi Project.

► AGENDA

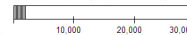
Donations

THE SOCHI PROJECT IN NUMBERS

634 DONATORS SINCE 2009

€ 2075 DONATED IN THE 5TH YEAR

4TH YEAR: APRIL 1, 2013 - MARCH 31, 2014

€ 28,868 DONATED 4TH YEAR

€ 26,351 DONATED 3RD YEAR

€ 24,506 DONATED 2ND YEAR

€ 22,179 DONATED 1ST YEAR

For the Sochi Project, we want to travel to the region around Sochi at least twice a year for a month until 2014. Each trip costs us approximately € 15,000. Of this amount, around 20% is spent on travel costs, 20% on accommodation and living expenses, 20% on material costs, 20% on an assistant/translator and 20% on general website, design and project-related costs. For more detailed information, please contact Arnold or Rob.

SHARE THIS PROJECT WITH YOUR FRIENDS

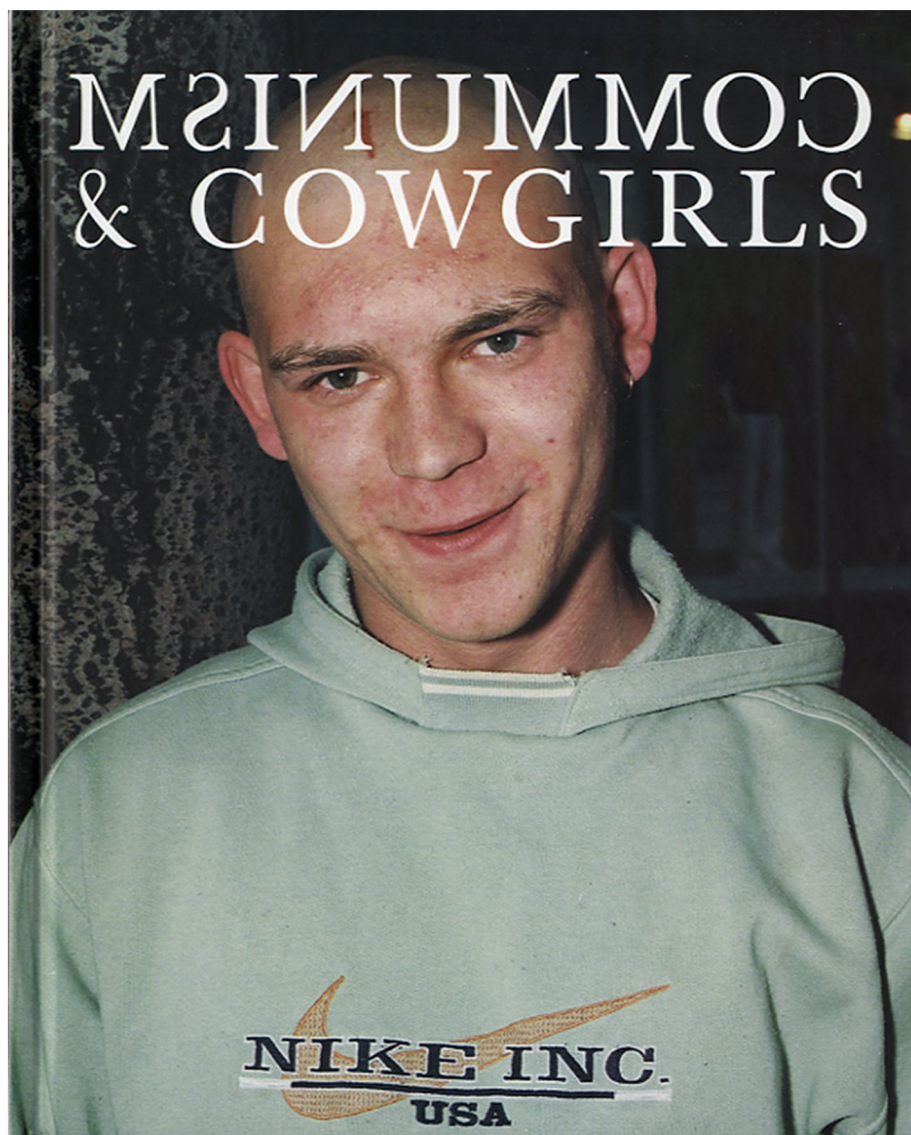

crowdfundingový návrh Roba Hornstrý a Arnolda Van Bruggená

Skvělým příkladem hodným následování je v oboru crowdfundingu holandský fotograf Rob Hornstra¹³⁷, kterému se již několik let daří vydávat knihy za peníze osob, které knihy zaujaly, a to ještě před tím, než je vydal. Díky nápadu založit mezi příbuznými a známými sbírku, jejichž příspěvek činil pouze 30EUR, vznikla kniha

137 Rob Hornstra, fotograf, propagátor samonákladu a crowdfundingu <http://www.borotov.nl/>, <http://www.thesochiproject.org/home/> (24.04.2013.)

*Communism and Cowgirls*¹³⁸. Musíme uznat, že se umělec naučil tuto moderní marketingovou metodu geniálně ovládat a úspěšně publikuje své další tituly.

Communism and Cowgirls Rob Hornstra, nákl. 250ks (100 číslovaných), samonáklad, 2004

Světově známé portály jako *IndieGoGo* nebo *KickStarter* dokážou vybrat na jeden projekt i několik tisíc dolarů, a dokonce začínají měnit podobu celého trhu i situaci začínajících tvůrců. V Polsku se tento fenomén teprve rodí, ale během posledních několika málo měsíců vzniklo několik podobných portálů. Díky portálu

---

138 *Communism and Cowgirls* Rob Hornstra, nákl. 250ks (100 číslovaných), samonáklad, 2004

*Wspieramkulture*¹³⁹ spuštěnému v prosinci roku 2012, určenému výhradně pro kulturní činnost, již vznikají první projekty, dokonce i fotografické. Těm, které byly výjimečně dobře představeny, propagovány a doporučovány, se povedlo vybrat sumy i několikrát převyšující očekávání autorů, což možná znamená, že se v crowdfundingu skrývá naděje pro budoucnost polských samonakladatelů.

Distribuci pomáhá i rozvíjející se systém *PayPal*, díky kterému přestal být mezinárodní systém peněžních převodů problémem. Dnes již není vůbec žádným problémem prodat knihu do sto devadesáti zemí na světě. Ještě stále jsou však náklady na dopravu natolik vysoké, že pohltnou stejné množství peněz jako samotná výroba knihy. Distribuce však v sobě skrývá ještě jedno úskalí, se kterým je třeba počítat. Tento problém blíže popisuje Honza Zamojski, který tvrdí, že jednorázové posílání vlastních knih prodávaných přes internet je velkou přítěží a dříve nebo později postaví autora do nelichotivé role prodejce, který musí neustále odepisovat na emaily, kontrolovat platby na účtu, chodit na poštu s jednotlivými exempláři. „*Lepší by bylo jich do knihkupectví zaslat hned několik a prodávat je komisně, najít si pro tento účel několik míst, na kterých si autor může být jistý, že jeho kniha bude alespoň nějak vystavena a bude mít alespoň nějakou šanci na prodej.*“¹⁴⁰

| Vyrábění pro výrobu

Ne všechna polská knihkupectví jsou však nakloněna distribučním iniciativám přicházejícím „zespodu“. Bojí se experimentálních knih, protože ty se podle nich netěší dostatečnému zájmu klientů. Ve většině velkých měst však naštěstí existují pružně reagující umělecká knihkupectví, která se stále více zajímají o prodej autorských knih.

Kromě toho je trh v Polsku velice komplikovaným mechanismem a bohužel i nadále neobvykle nevděčný. Odpovědnost za tuto situaci bychom mohli přiřknout tradicím ilegálního tisku. Před změnami společenského ústrojí šlo především o publikace politické, a pokud se nějací autoři rozhodli vyjádřit prostřednictvím knihy, použili jazyk abstrakce, hráli si s formou a nic neříkali přímo, takže fotografii ve svých

---

139 <http://wspieramkulture.pl/> (24. 4. 2013)

140 Přednáška *Jak to jest zrobione?* Honza Zamojski (6. 10. 2011)

projevech využívali jen velmi zřídka. Proto si na tento typ publikací neměli Poláci čas zvyknout.

S fotografickými knihami – Photobooky se v zemích západní Evropy, Spojených státech a Japonsku setkáváme již dlouhou dobu. Kupuje si je mladá střední třída, vzdělaní lidé, kteří se zajímají o umění a design. V Polsku však mladí lidé nevydělávají tolik, aby si na úkor věcí pro život nezbytných mohli dovolit knihu.

Zkušení samonakladatelé se však shodují, že je lepší tisknout knihy anglicky a posílat je za hranice. V Polsku je problém prodat jeden exemplář za více než 30 zlotých (asi 180Kč; 7,5EUR), přičemž v Německu je běžná cena 20-30EUR. Vyplácí se to dokonce i při vyšších nákladech na dopravu a vyšší marži, např. v německých knihkupectvích. Západní trh je také o hodně vděčnější – lidé jsou prostě zvyklí kupovat knihy.

Začínající samonakladatel by neměl očekávat, že od něj polské knihkupectví vezme více než 3-5 kusů, ale jestli se knihy začnou prodávat, další objednávka bude jistě následovat. Pokud najde deset takových v celém Polsku, snadno si spočítá, kolik knih je schopen prodat. Mezi autorskými knihami umělců se samozřejmě objevují bestsellery, jako je např. *Western a Sweet Little Lies* Kuby Dąbrowského, jejichž celý náklad se často vyprodal už během autorského setkání. Jde však o ojedinělý fenomenální příklad velice módního a v Polsku často dokonce kopírovaného umělce. Ani přední zahraniční umělci nemají takový úspěch.

„Kdybych působil pouze na polském trhu, měl bych pocit, že prostě vydávám špatné věci a že bych toho měl nechat. Přičemž ze zahraničí mám ohlasy velmi dobré.“¹⁴¹ – říkal ještě před půl rokem Honza Zamoyski. Bohužel na začátku roku se na facebookovém profilu nakladatelství *Morava Books* objevil vzkaz: *„Po třech letech, čtrnácti knihách, třech doplňkových vydáních a dvanácti dílech přednášek ‘Jak to jest zrobione’ končí nakladatelství Morava svou činnost.“¹⁴²* Zamoyski vyhlásil bankrot, i když se dál necítí poražen. Na stránkách magazínu *ArtBazaar*¹⁴³ zdůrazňuje, že během těch tří let se mu povedlo udělat opravdu hodně a tato práce přináší i výsledky. *„Chtěl bych působit ve větším měřítku a vydávat stále lepší knihy. Mám v plánu výstavy, vlastní*

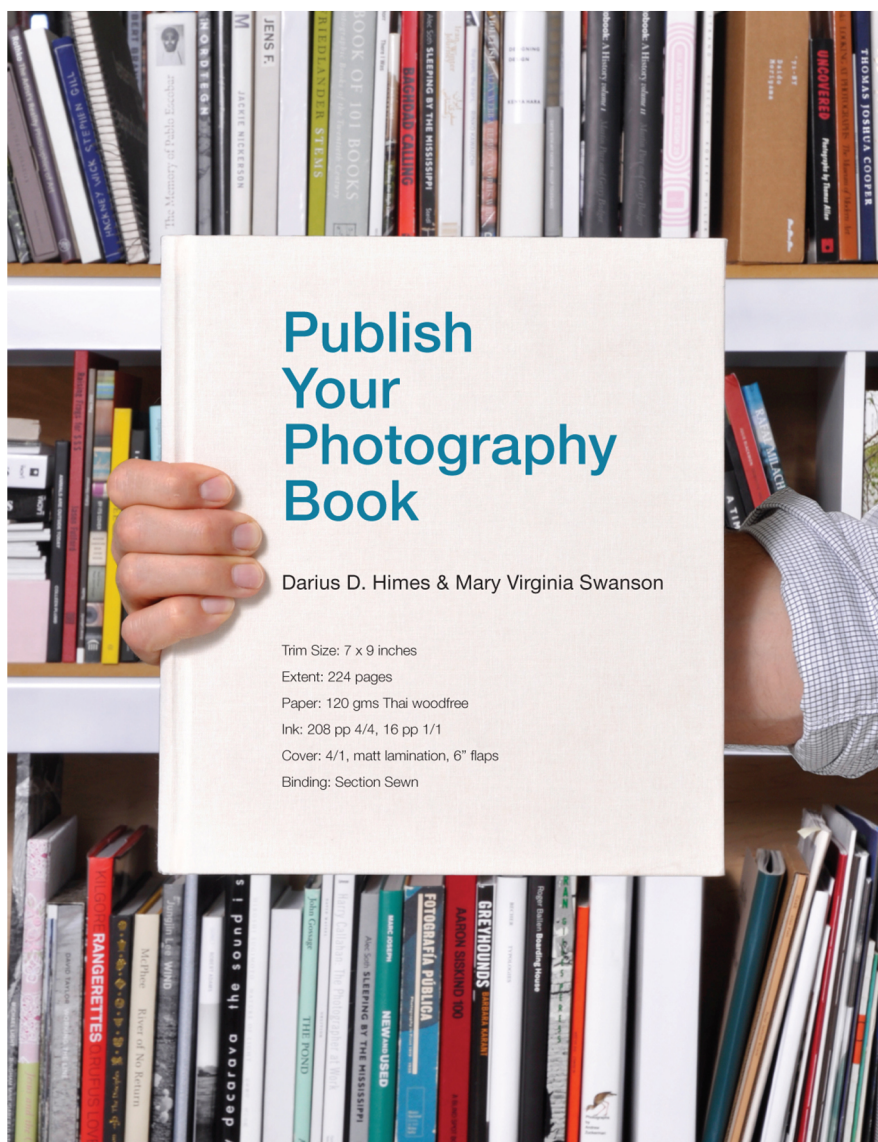
141 Deník *Polityka*, 15. 1. 2013

142 Facebook, *Morava Books* 23. 1. 2013

143 *ArtBazaar* – blog s návody, názory a analýzami na téma sběratelství nejmodernějšího umění v Polsku, <http://artbazaar.blogspot.com/>

knihy, práci s knihami jiných a kurátorské projekty. Je třeba pracovat, aby byla práce.“¹⁴⁴ Jak se zdá, je neúčinnější formou propagace a prodeje knih organizování výstav, které knihu propagují, autorských setkání, na kterých je možné se s autorem osobně setkat, a účast na festivalech, kde se pohybuje největší množství zainteresovaných lidí.

Publish Your Photography Book Darius D. Himes, Mary Virginia Swanson

Dokonalým informátorem mezinárodních událostí, knižních festivalů a soutěží je každopádně blog <http://publishyourphotographybook.com/category/blog>¹⁴⁵, který založil Darius D. Himes¹⁴⁶ a Mary Virginia Swanson¹⁴⁷ (autoři knihařské příručky *Publish Your Photography Book*¹⁴⁸) akterý zkoumá všechny aspekty samonákladu a distribuce fotografických knih ve Spojených státech. Tato etapa je stejně důležitá jako ostatní, je článkem, který může rozhodnout o úspěchu knihy.

---

145 Aktualizace ze dne 24. 4. 2013

146 Darius D. Himes – spoluzakladatel nezávislého nakladatelství *Radius Books*, spisovatel a nakladatel knih o fotografii, otec myšlenky hodnocení nejlepších knih v čtvrtletníku *Photo-Eye*, v roce 2008 jej *Photo District News* prohlásily za jednu z patnácti nejvlivnějších osob na světovém fotografickém trhu

147 Mary Virginia Swanson – odborník na marketing v umění, kritik, konzultantka a spisovatelka, kdysi spolupracovala s *Magnum Photos*

148 *Publish Your Photography Book*, Darius D. Himes, Mary Virginia Swanson, 224 str. vyd. Princeton Architectural Pr 2011

11. ZÁVĚR

Když jsem se rozhodovala napsat tuto práci, slyšela jsem ze všech stran skeptické úvahy na téma smyslu jejího vzniku – že samonáklad je v Polsku teprve v počátcích, že ještě vůbec není o čem psát. Naštěstí se to však nepotvrdilo. Pro takto neobvykle čerstvé téma je ale normální, že všechny čeká ještě hodně práce. Polský nezávislý knižní trh má ještě stále daleko k podmínkám, které panují v zemích západní Evropy, ve Spojených státech nebo Japonsku. Můžeme však sledovat tempo probíhajících změn, které se každý měsíc zrychluje. Na základě analýzy celého jevu je jasně vidět, že od roku 2009 se mnoho změnilo a je možné se pokusit o závěr, že v dalších letech budou tyto změny pokračovat. Možná nepůjde o nárůst množství, ale kvalitativní. Během prvních dvou let se objevilo více titulů než v letech následujících. Je to pravděpodobně dáno uvážlivějšími kalkulacemi autorů a větší mírou zodpovědnosti ke knize jako médiu.

První měsíce exploze samonákladu byly výrazným projevem nadšení, jakému propadli autoři při setkání s možnostmi, které mohou sami sobě vytvořit. Vzniklo mnoho nezvládnutých knih. Dnes je již téměř v každé, nově vydané knize cítit stále větší péči o to, čím je. Vznikají práce stále promyšlenější a propracovanější. S touto citlivou látkou s neobvykle zorganizovanou strukturou, jako je vydání vlastním nákladem, se potýkají nejvytrvalejší a nejodhodlanější autoři.

Díky tomu jde stále o exkluzivní úkaz, který se ke sběratelskému trhu teprve blíží. Umělci v tomto oboru učinili mílový krok a teď čeká hodně práce odběratele. Stále jsme připoutáni ke klasickým papírovým publikacím: monografiím, katalogům poznamenal na stránkách deníku *Polityka* Krzysztof Masiewicz, sběratel umění, který spolu s Piotrem Bazylkou vede blog *ArtBazaar*. – „*Málokdo si uvědomuje, že kniha může být uzavřeným a promyšleným uměleckým projektem, nepochybně zajímavým příběhem, ale může být také cenným sběratelským objektem.*“¹⁴⁹

Knihy by měly být vnímány jako předměty pro sběratele. Limitovaný exemplář může být doplňkem něčí sbírky anebo zajímavým začátkem pro osoby, které teprve

---

149 Vlastní rozhovor s Krzysztofem Masiewiczem, týdeník *Polityka* (15.1.2013)

začínají umění sbírat a nemohou si dovolit autorskou zvětšeninu. Samozřejmě to nikdy nebude taková investice jako do fotografie, ale pokud bude polská kniha oceněna na významnějším mezinárodním festivalu, má šanci, stejně jako jiné uznávané knihy, několikanásobně zvýšit svoji hodnotu.

Fotografie (z pohledu fotografa) se stále prodávají málo, proto se autor raději zaměří na publikaci, díky které má šanci se svou koncepcí prorazit až k lidem, kteří o ni projeví zájem, uchytit se s ní na zahraničním trhu a uchovat ji „pro potomky“.

Chtěla bych zdůraznit, že při této komplikované, ale neobvykle vzrušující aktivitě, jakou samostatné publikování, ale i sběratelství knih je, jde o chuť vytvořit a mít unikátní dílo, výjimečný předmět. A autorská kniha v digitální době takovým dílem je.

Použitá literatura

- A Book of Field Studies*, Stephen Gill, 256 str., vyd. Chris Boot 2004
- Amerykanka*, Zofia Chomętowska, úprava Kuba Śwircz a Kuba Dąbrowski, 88 str., nákl.: 300 ks. vyd.: Archeologia Fotografii, Varšava 2011
- Another Country in New York*, Daido Moriyama, nákl. 100 ks, samonáklad 1971 Tokio
- At the Border*, 132 str. vyd. Sputnik Photos
- Brutal*, Michał Łuczak, nákl. 350 ks. (300 ručně číslovaných), samonáklad 2012
- Communism and Cowgirls* Rob Hornstra, nákl. 250ks (100 číslovaných), samonáklad, 2004
- Every Building on the Sunset Strip* Ed Ruscha, nakl. 1000 egz., samonáklad, 1966
- Drewniane gody*, Filip Zawada, 96 str.; nákl. – 1000 ks.; vyd. – Ośrodek Postaw Twórczych
- Andrzej Dobosz*, Andrzej Dobosz, 480 str., nákl. 500 ks. číslované, samonáklad 2011,
- Dorchester Days* Eugene Richards, samonáklad, 1978; druhé vyd. Phaidon 2000
- Gomorrah Girl*, Valerio Spada, první vyd. 500 ks., Cross Edition 2011
- In The Car With R*, Rafał Milach, 160 str., nákl. 700 ks. vyd. Muzeum v Glivicích 2011
- Krzysztof Kieślowski, O sobie*, zprc. Danuta Stok, vyd. Znak, Krakov 1998 ISBN: 83-7006-439-6
- Latarnik*, ved. red. Marek Zalewski, um. ved. Juliusz Sokołowski, Varšava 2002
- Najważniejszego i tak wam nie powiem*, Łukasz Rusznica a Thomas Schostok a.k.a. {ths} , 132 str., nákl.: 350 ks., samonáklad 2012
- Normalizm*, 108 str., nákl. 500 ks., samonáklad, 2010
- Notes.na.6.tygodni*, 96 – 128 str., vycházel nepravidelně, nákl. 3000 ks., vyd. Fundacja Nowej Kultury Bęc Zmiana, rok zal. 2003
- O fotografii* Susan Sontag, překlad: Sławomir Magala, 2. vydání, vyd. Karakter 2009, ISBN: 978-83-927366-5-3
- Polskie Sumo*, Katarzyna Sagatowska
- Potrzebne książki niepotrzebne*, Sebastian Frąckiewicz, týdeník *Polityka*, 15. 1. 2013
- Publish Your Photography Book*, Darius D. Himes, Mary Virginia Swanson, vyd. Princeton Architectural Pr 2011, ISBN - 10: 1568988834
- Przedostatni stan skupienia*, Krzysztof Solarewicz, 60 str., nákl.: 300 ks., vyd. OPT 2010
- Readheaded Packerwood*, Christian Patterson, samonáklad, 2010, vyd. MAC 2011
- Smog*, Łukasz Rusznica, 60 str., nákl.: 50 ks. vyd. Miligram 2010
- Stand By/За Беларусь*, 160 str., Sputnik Photos 2012
- The Kids Are Alright*, Ryan McGinley, 50 str., nákl.: 100 egz., samonáklad, 2000

Twentysix Gasoline Stations Ed Ruscha, nákl. 400 ks. číslované, samonáklad, 1963

U, 112 str., vyd. Sputnik Photos

Western Kuba Dąbrowski, 32 str.; nákl.: 300 ks. ručně číslovaných; vyd.: Fundacja Sztuk

Wizualnych 2010

W poszukiwaniu diamentów, Tomasz Wiech, nákl. – 750 ks.; samonáklad, 2012

<http://www.v8-verlag.de/>

<http://alecsoth.com/http://www.edruscha.com/>

<http://www.andrzejkramarz.com/>

<http://annaorlowska.com/>

<http://artbazaar.blogspot.com/>

<http://www.blurb.com/>

<http://www.dobosch.com/>

<http://fotopublikacja.pl/>

<http://jmcolberg.com>

<http://www.kioosk.pl/>

<http://kubadabrowski.blogspot.com>

<http://www.littlebrownmushroom.com/>

<http://www.lukaszrusznica.com/>

<http://www.moriyamadaido.com/>

<http://opt-art.net/>

<http://papiery.org/>

<http://www.photomonth.com/>

<http://piotrbekas.pl/>

<http://publishyourphotographybook.com/category/blog>

<http://r-o-o-k-i-e.com/>

<http://ryanmcginley.com>

<http://sagatowska.com/>

<http://www.selfpublishbehappy.com/>

<http://www.sputnikphotos.com/>

<http://www.supersalon.org/>

<http://www.stephengill.co.uk/portfolio/news>

<http://www.tomaszwiech.com/>

<http://www.wojtekwieteska.com.pl/>

<http://www.valeriospada.com/>

<http://zajczkowska.com/>

Jmenný rejstřík

Bekas, Piotr	19
Caschel, Bruno	17, 18
Chomętowska, Zofia	23
Cleese, John	45
Colberg, Jörg M.	29, 34
Dąbrowski, Kuba	10, 15, 22, 27, 42, 45, 51, 63,
Gill, Stephen	12
McGinley, Ryan	11
Grabowiecki, Marcin	24
Grarup, Jan	44
Himes, Darius D.	65
Hornstra, Rob	60
Moriyama, Daido	12
Kieślowski, Krzysztof	44
Klein, William	12
Kowalski, Krzysztof	24
Kramarz, Andrzej	44
Legędź, Katarzyna	52
Masiewicz, Krzysztof	66
Mazur, Adam	18
Milach, Rafał	11, 27, 34, 43, 45
Orłowska, Anna	42, 48
Patterson, Christian	40
Pietrzak-Zawada, Katarzyna	52
Ragało, Jan	17
Richards, Eugene	36
Ruscha, Ed	11
Rusznica, Łukasz	17, 47
Sagatowska, Katarzyna	15, 27, 38, 45, 48, 54,
Schneider, Inga	45

Solarewicz, Krzysztof	17
Sontag, Susan	8, 22,
Sulej, Karolina	19, 21, 23,
Swanson, Mary Virginia	65
Śwircz, Jakub	18
Wiech, Tomasz	24, 27
Wieteska, Wojtek	18
Wilczyk, Wojciech	27
Zajączkowska, Karolina	17, 47
Zamojski, Honza	10, 21, 32, 34, 57, 62
Zawada, Filip	22, 52